Vlajko Palavestra

LEGENDE IZ STAROG SARAJEVA

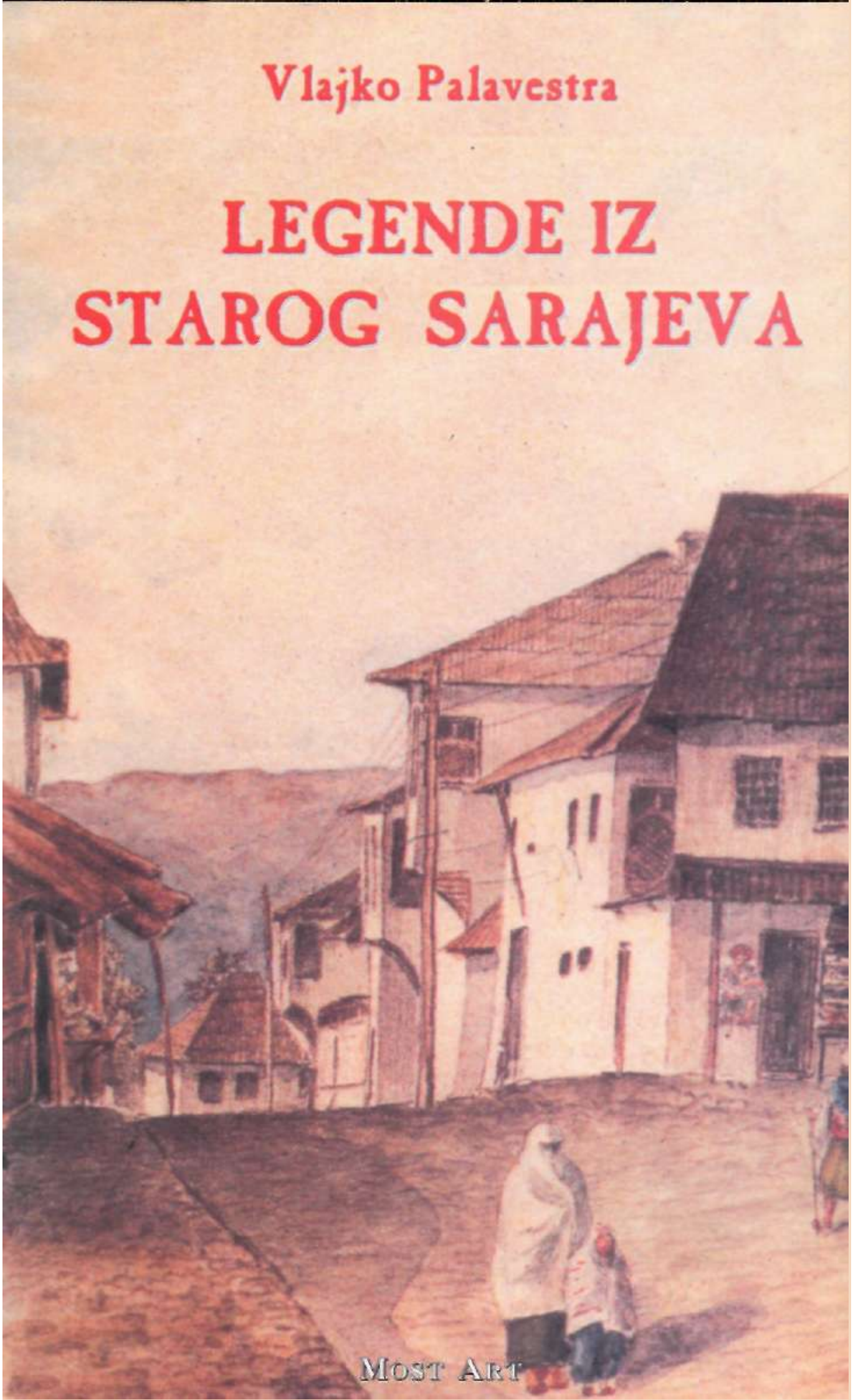

MOST ART

Izdavač
MOST ART

Edicija
ZA BOLJI GRAD

Za Izdavača
Dragan Stojković

Na koricama
Eduard Loidolt, Akvareli iz Bosne i Hercegovine 1880
Sarajevo, Vratnik , Mejdan, 1880.

Mosmm"
IZDAVAŠTVO CMfliU MIMt D.0.0.
U M F . T N O S T POVF.ZT JTF.

LEGENDE
IZ STAROG SARAJEVA

Priredio Vlajko Palavestra

Drugo izdanje

Zemun
2003

UVODNE NAPOMENE

Sarajevo je grad koji su zasnovali i razvili Turci i davali mu svoj pečat puna četiri vijeka. U procesu formiranja gradskih naselja s orijentalnom fizionomijom u Bosni, u drugoj polovini XV i prvoj polovini XVI vijeka uočavaju se dvije komponente - ranija derviška, kada je podizanjem „zavija" (svratišta, hospicija) započinjalo osnivanje i razvoj kasaba; i kasnija državna i zvanična. Značajna uloga zavija i derviša, nosilaca islamskog misticizma, odrazila se i na narodna predanja, koja su nastajala uporedo s razvojem varoši i koja su doprla sve do naših dana kao svojevrstan trag minulih vremena. Otuda je razumljivo što je većina legendi iz starog Sarajeva vezana za život, zbivanja i ljude iz perioda turske vladavine.

Usmena prozna kazivanja, tradicija, a među njima i legende, formirani su, ponekad, i tako što su se memoratska pričanja, uspomene na ljude i događaje, sjećanja i zapamćenja, dopunjavala i ukrašavala tradicionalnim elementima bogatog fonda usmenih predanja dublje starine i šire rasprostranjenosti, epske poezije, običaja, a naročito narodnih vjerovanja i praznovjerica, koje su bile prisutne u svakodnevnom životu ljudi tog vremena. Tako u predanjima iz starog Sarajeva nalazimo odraze realnog sjećanja na određene pojedince i zbivanja koja imaju historijsku podlogu, zapamcenja pretočena u novu cjelinu s opštepoznatim motivima naših, i ne samo naših, narodnih predanja, sujevjerja, vjerovanja u mitska bića, mistične pojave i znakove, snove i predskazanja. Nesumnjivo je da su, tokom proteklih vijekova, zaboravljeni i za nas danas izgubljeni mnogi sadržaji nekadašnjeg, vjerovatno znatno bogatijeg repertoara usmenih narodnih predanja u starom Sarajevu, tako daje pred nama, zabilježen u recentnim, često usputnim zapisima, vjerovatno samo manji dio - onaj koji je nadživio zaborav po neznanim opredjeljenjima narodnih shvatanja i tradicionalne kulture. Zaboravljanje ili podsvjesno potiskivanje detalja, čak

i čitavih događaja iz prošlosti, pojedinih ljudi i njihovih djela, zamjenjivanje ili zanemarivanje dijelova historijske stvarnosti i realnih ličnosti, variranje motiva te ispremetana hronologija, karakterišu usmenu narodnu tradiciju uopšte, ali je zrnce historijske istine gotovo uvijek prisutno u njima. Legende iz starog Sarajeva odražavaju sve ove bitne osobine narodnih predanja.

Legende iz starog Sarajeva su skladno jedinjenje motiva usmene prozne tradicije domaćeg stanovništva predislamskog perioda i snažnog, čak dominantnog uticaja islamsko-orijentalnog porijekla. Sjećanje na „prokletu" Jerinu, vjerovanja u zakopano blago, u otiske stopala i ruku u kamenu, pričanja o cijevima kroz koje je sa planine teklo mlijeko, o minaretu koje je samo pobjeglo od svoje džamije, o mnogim konjima sedlenicima - čime se ilustruje brojnost nekadašnjeg naroda, o ratnim varkama i izdajama, i drugi elementi poznati su na čitavom srpsko-hrvatskom jezičkom području, ali i kod drugih naroda. S druge strane, legendarni motivi o šehidima, evlijama, turbetima, džinovima i mitskim bićima, kakve susrećemo u legendama iz starog Sarajeva, neosporno su orijentalnog i islamskog postanja. Brojni motivi orijentalnih vjerovanja prisutni su u sarajevskim legendama; vjerovanje u evlije, koje ima duboke korijene u metafizici i teozofiji Orijenta, a posebno u muslimanskom misticizmu (tesavufu), bilo je široko rasprostranjeno u starom Sarajevu. Čak su i motivi, pa i tipovi istočnjačkih (turskih) narodnih pripovjedaka zabilježeni u sarajevskim predanjima.

Šire shvaćena, usmena narodna tradicija starijeg perioda u Sarajevu je sačuvana i u pojedinim topografskim nazivima, doduše još jedino u sjećanjima i pričanju starijih generacija. *Nekadašnja imena dijelova starog Sarajeva, mahala, ulica i trgova,* te raznih građevnih objekata, postepeno ustupaju pred savremenim nazivima novih naselja, komunikacija i predjela.

Tematski grupisani i stilski ujednačni, ovdje su, rimskim brojevima označeni naslovi pojedinih tipova legendi. Iza njih su tekstovi legendi raspoređeni u nizu od 1-85. Poslije svakog teksta naznačeni bibliografski podaci iz kojih je uzeta građa (a), a slijede ih najnužniji komentari (b).

V. P.

I
RANIJA NASELJA I STARI NAZIVI

1. Zlatni do

U staro doba, prije nego što su Turci osvojili Bosnu, Sarajevo se zvalo „Zlatni do", toliko je bilo lijepo i bogato. I sada ima u Sarajevu brdo koje se zove Zlatište, gdje se nekada, kako se pričalo, kopalo zlato.

a. M. Živković, *Sarajevo od svog postanka do danas,* Požarevac, 1894, str. 7; S. Suljagić, *Zanimljivosti iz planinskih krajeva oko Sarajeva,* Novi Behar IX, 1935, br. 9-13, str. 196.

b. U počecima rudarstva u Bosni, pa i u okolini Sarajeva, vjerovatno po narodnoj tradiciji, pisao je već Jaketa Lukarević, dubrovački kroničar s početka XVII vijeka. Koliko se danas zna, na području starog Sarajeva nisu kopane rude; predanje ovdje želi da istakne bogatstvo i ljepotu starog Sarajeva u doba bosanske državne samostalnosti.

2. Sakriveno blago

Istočno od Sarajeva bila je tvrđava „Stari grad" koju je, prije Turaka, sagradila Prokleta Jerina. Svaka je muška glava za gradnju morala dati tri litre zlata. I sada, kažu, u ruševinama tog grada, kod sela Hodidjeda na Bulozima, ima zakopano blago i nad njim, uoči Blagovijesti, gori modar plamen.

a. S. Ivančević, *Stari grad,* Bosanska Vila II, 1887, str. 283.

b. Srednjovjekovna tvrđava Hodidjed bila je već u prvoj polovini XV vijeka u turskoj vlasti i njen nastanak nema nikakve veze s Irinom (Jerinom) Kantakuzen, ženom srpskog despota Đurđa Brankovića (1427 -1456) koju je narod nazvao „prokletom" zbog zidanja mnogih gradova u Đurđevo vrijeme.

3. Kralj Dobrobić

Davno je jedan putopisac, gost u Sarajevu, zapisao da stari grčki i latinski pisci ovako opisuju Sarajevo i njegovu tvrđavu: „Ovaj grad načini najprije kao zamak na klancu kralj po imenu Dobrobić. Načinivši najprije u njemu deset-petnaest koliba, ostavi oko 300 vojnika u ovoj pustinji da čuvaju prolaz kroz klanac. Ali pošto je tu zrak i voda zdrava i narod se umnoži i nešto došljaka naseli, zasadiše vinograde i bašte, načiniše kuće, te naselje postade malom kasabom. Uvidjevši kralj Dobrobić potrebu, sagradi tvrđavu".

a. Evlija Čelebija, *Putopis,* Sarajevo, 1954, str. 113.

b. Pomenuti putopisac je glasoviti turski putnik XVII vijeka Evlija Čelebi (1611-1682). Ime kralja koga spominje može se čitati kao Dubrobik, Dobrobić ili slično, ali bi ispravno bilo „Kralj Dubrovnik". Poput narodnog predanja, putopisac je težio da postanak nekih mjesta pripiše poznatim ličnostima iz bliže i dalje prošlosti, koje s određenim mjestom nemaju nikakve veze. Važno je napomenuti da je u srednjovjekovnoj Vrhbosni mogla postojati dubrovačka trgovačka kolonija, pa je možda Evlija nešto o tome čuo u narodu i jednostavno smislio kralja Dobrobića.

4. Susjedi sokola

Ali, narod priča i drukčije, pa kaže da je sarajevska tvrđava građevina iz turskog vremena, da se zvala Sahin Džiran (susjedi sokola) i da ga je zidinama opasao Ali-paša Skopljak prije 250 godina. Podigao je i utvrdio zidove i obijelio ih tako da grad izgleda kao zrno bisera.

a. S. Traljić, *Narodna tradicija o sarajevskom gradu,* Islamski svijet III, Sarajevo, 1934, br. 79, str. 18.

b. Prilikom upada austrijske vojske u Sarajevo 1697. god. vidjelo se daje malena sarajevska tvrđava nepodesna za odbranu, pa je do njenog proširenja i modernizacije došlo nešto kasnije. Građenje je godine 1729. počeo bosanski vezir Ahmed-paša Skopljak, a za građenje zidina upotrebljavani su i mnogi kameni spomenici sa muslimanskih i hrišćanskih grobalja. Izgradnja je dovršena oko god. 1736-1740. U historijskim izvorima nije poznato da se ta tvrđava nazivala „Šahin Džiran".

5. Graditelji saraja

Kada su Turci osvojili Bosnu, na mjestu današnjeg Sarajeva, pričalo se u narodu, sagradio je dvor turski vojskovođa Isa-beg - neko kaže Gazi Husrev-beg, a neko tvrdi da je to bio Soko Mehmed-paša - i po tome je dvoru grad Sarajevo dobio svoje današnje ime.

a. H. Kreševljaković, *Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini I,* Zbornik za narodni život i običaje XXX, Zagreb, 1935, str. 56; S. Traljić, *Sarajevski grad Vratnik,* Sarajevo, 1937, str. 5.

b. Nema nikakva historijskog dokaza da je Isa-beg Ishaković imao ovdje stalnu rezidenciju, već je to vjerovatno bio dvorac u kome je on, ili neki drugi namjesnik, odsjedao za svog privremenog boravka u Vrhbosni. Predanje kaže da se taj šaraj nalazio na mjestu koje se donedavno zvalo Begluk (gdje je doskora bila zgrada Vojne oblasti).

6. Latinluk

je bio naziv mahale (gradske četvrti) u starom Sarajevu u kojoj su živjeli katolici. U njoj su dubrovački trgovci imali svoju koloniju, a i ostali stanovnici ove mehale bili su velikim dijelom katolici, koji su tu imali i svoju crkvu sve do godine 1697. Uspomena na ovu mahalu sačuvana je do novijeg vremena u nazivu Latinske ćuprije (Principov most).

a. Evlija Čelebija, *Putopis,* str. 117.

b. U jednom službenom popisu sarajevskih hrišćana iz 1788. godine navodi se u Sarajevu 12 mahala u kojima ima i hrišćana. Prva je, po brojnosti hrišćana, mahala Frenkluk ili Latinluk, kako je narod nazivao.

II
OSVAJANJE BOSNE I PRIČE O OSVAJAČIMA

7. Careve vode

Kada je bilo suđeno da se Bosna osvoji i sud i uprava Osmanlija proširi, Turci su navalili na Bosnu i jednog podneva zaustavi se njihova vojska da pripremi ručak u ravnici nedaleko od Sarajeva. Ali nigdje u blizini nije bilo vode. Tada neki vojnik zakopa malo zemlju i tu voda proteče. Sultan Fatih (Osvajač) naredi da se na tom mjestu izgrade česme, pa se to mjesto zove i dan-danas Careve vode. Vojniku koji je pronašao vodu sultan učini dovu (molitvu), da bude sretan i on i njegovi potomci. Toga vojnika narod prozva Dovadžijom i od njega vodi porijeklo sarajevski rod Dovadžija.

a. S. Šuljagić, *nav. djelo,* str. 302; H. Kreševljaković, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu,* str. 13.

b. Turska prisutnost na području srednjovjekovne Vrhbosne evidentirana je 1436. i 1439. godine, iako su se Turci od 1416-1448. više puta kraće ili duže zadržavali u tvrđavi Hodidjed i po njenoj okolini. Ruševine Hodidjeda nalaze se istočno od Sarajeva, kojih dva i po sata hoda. Hodidjed je 1434. od turske preotela bosanska vojska, ali je ponovo došao u turske ruke i sve do 1459. predstavljao najisturenije tursko utvrđenje u bosanskoj zemlji.

Nema nikakva historijskog dokaza da je na mjestu starog Sarajeva postojao utvrđeni grad Vrhbosna, kako su pisali neki historičari. Međutim, u župi Vrhbosni ili Vrhbosanju, postojalo je istoimeno otvoreno gradsko naselje, varoš ili trg. Kada je

osnovana ta varoš, još uvijek se ne zna. Spominje se prvi put 1462. godine pod imenom Atik Varoš (Stara Varoš), i to u vrijeme kada je već bila propala. Godine 1468. spominje se pod imenom Eski Trgovište (Staro Trgovište) koje se u lokalnim uslovima zvalo najvjerovatnije Trgovište, otvoreno gradsko naselje, kakvih je u srednjem vijeku bilo dosta. Ta varoš je ležala oko ušća potoka Koševa u Miljacku.

Srednjevjekovna seoska naselja na području Sarajeva bila su Pohvalići (danas Pofalići), Koševo, Nahorevo, Bjelave, Radonje i Radilović na obroncima sjevernih brda, Brodac, Bratnik (danas Vratnik) i dalje Hvaletići (Faletići). Na obroncima Trebevića znamo za više lokaliteta: na najnižim padinama bili su Komatin i Bilavica (Bjelavica), Toplik uz samu Miljacku, a vjerovatno i Hrvatin, Hrid i Bistrik, iako se oni ne spominju u izvorima.

Mehmed II Osvajač, el Fatih (1429-1481), turski sultan 1451-1481, osvojio je i proširio osmanlijsku vlast nad čitavim Balkanskim Poluostrvom i Malom Azijom. Koristeći nesuglasice i unutrašnje borbe među feudalcima kao i težak položaj zavisnog seljaštva u srednjevjekovnoj bosanskoj državi, pokorio je Bosnu u proljeće 1463. godine i, poput Srpske despotovine, pretvorio je u tursku provinciju. Narodu u Bosni ostao je u uspomeni pod nazivom „fatih", osvajač.

Careve vode se nalaze na planini Romaniji, istočno od Sarajeva, ali se ne zna vrijeme kada su česme napravljene.

8. Ratna varka

Starim gradom kod Sarajeva vladali su nekada Grci. Na pomenutoj ravnici turska vojska naiđe na nekog Stanišu Golica koji ih posavjetova da, ako hoće da zauzmu Stari grad, svaki vojnik treba da naloži po nekoliko vatara, da oni u gradu pomisle da ih silna vojska napada. Uveče Turci tako i urade, nalože hiljade vatara, a posada grada se uplaši i pobjegne iz tvrđave. Za tu pobjedu Turci ujutro održe dovu, molitvu-zahvalnicu, na mjestu koje se danas naziva Dovlići, a mjesto Pale je dobilo ime po tome što su na tom mjestu Turci palili vatre. Tako se pričalo, ali neka za to odgovara onaj ko je tako govorio.

a. B. Čerović, *Od kuda su imena Dovlići i Pale,* Bosanska Vila IDž, 1894, str. 198; Ć. Truhelka, *Iz prošlosti Sarajeva,* Nada I, 1895, str. 263.

b. Vladavinu tzv. Grka bilježe mnogobrojne narodna predanja na znatno širem bosansko-hercegovačkom području. Ratna varka koja se ovdje spominje predstavlja dio opštepoznatog repertoara usmene narodne tradicije o zavojevačima. Konačno, narodna etimologija često izvodi porijeklo pojedinih naziva po sličnosti riječi, kao stoje ovdje slučaj.

9. Osvajanje Zlatnog dola

Poslije pobjede kod Starog grada, sultan Osvajač je krenuo s vojskom da osvoji Zlatni do, kako se tada zvalo Sarajevo. Otpoče borba s bosanskom vojskom na sjevernoj strani grada. Sultan ugleda neprijatelja na toj strani, pa uzviknu: „Koš! koš" što znači „potrči, potrči!" - i otada se čitav taj kraj nazva Koševo. Zatim car podijeli vojski na dve hiseta (dijela) i otuda se dvije stare ulice u gradu prozvaše Hiseta gornja i Hiseta donja.

a. Nikola T. Kašiković, *Kako je postalo Sarajevo,* Bosanska **Vila XXVI, 1911,** str. **119.**

b. **I** u ovom predanju vidimo primjer naivnog narodnog tumačenja nastanka pojedinih toponima. Toponim Koševo je sigurno srednjevjekovnog porijekla.

10. Sultan u "saraju"

Kada su Turci osvojili Zlatni do bila je jesen, okrenula je već studen, snijeg i mećava. Vojska je bila pod šatorima, a cara sklone u neku ubogu kolibu da se ne smrzne. Kažu caru njegovi doglavnici i veziri: „Oprosti, svijetli care i gospodaru, moramo te skloniti makar i u ovu seljačku kolibu, samo da ne duva." A

car im na to odgovori: „Saraj je ovo moj, saraj, samo kad mogu glavu skloniti!" I tako od careve rijeci „saraj" grad se nazva Sarajevom.

a. Nikola T. KaŠiković, *nav. djelo,* str. 119.

b. Tobožnja bitka u tzv. Zlatnom delu i navodni boravak sultana Mehmeda II Osvajača u siromašnoj kolibi pomogli su narodnom pripovjedaču da na zanimljiv i neobičan način objasni postanak naziva grada Sarajeva.

III
GAZIJE I ŠEHIDI

11. Fatihovi klesari

U narodu se pripovijedalo da je sa vojskom sultana Fatiha (Osvajača) išlo 12.000 kamenara - klesara, koji su klesali nadgrobne spomenike palim vojnicima. Za sve stare sačuvane nadgrobne spomenike po Bosni narod kaže da stoje nad grobovima Fatihovih šehida.

a. A. Nametak, *Islamski kulturni spomenici u BiH,* Glasnik Islamske vjerske zajednice, VII, 1939, br. 3, str. 79; H. Kreševljaković, *Esnafi* I, str. 151.

b. Nema historijskih dokaza za ovaj dio predanja o turskim osvajačima.

12.Šehitluci na Bulozima i pod Goricom

Kada su Turci sa Buloga iz topova tukli tvrđavu Hodidjed, Bošnjaci su se ogorčeno branili i mnogi su junaci pod Hodidjedom poginuli. Sahranjeni su pod velikim kamenim spomenicima na Bulozima, koje narod i danas naziva Šehitlucima.

I u gradu Sarajevu ima grobalja u kojima su sahranjeni šehidi, vojnici izginuli prilikom osvajanja grada. Dok je borba trajala, priča se da su dvojica vojnika, neki Čorbadži Hasanaga i Jemenži Mustafaga, kuhali hranu i odnosili je vojsci na Goricu.

a. S. Traljić, *Iz narodno tradicije sarajevskih muslimana,* Islamski svijet IV, 1935, br. 133, str. 6.

b. Historijski izvori ne znaju za bitku prilikom posljednjeg osvajanja Hodidjeda. Godine 1459, kada je Hodidjed već *odavno bio u turskim* rukama, pokušao je da im ga preotme bosanski kralj Stjepan TomaŠ, ali bez uspjeha.

13. Kiraj-han

Još dok se borba vodila oko Hodidjeda, odvojio se od ostale vojske sa svojim odredom neki Kiraj-han, rodom čak sa Krima, a kažu da je bio sin tatarskog hana. On je krenuo niz Miljacku, zauzeo najuriš kulu koja je bila sagrađena visoko na stijenama, ali je poginuo u samom gradu, kod današnje Alipašine džamije. Tu mu se i sada nalazi grob.

a. C. Truhelka, *nav. djelo,* str. 263-264; S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XXIII (1911), str. 175.

b. Ne može se ustanoviti da li je Kuraj-han, o kome predanje govori, historijska ličnost, jer za to nedostaju dokazi. Na uzglavnom nišanu nad njegovim navodnim grobom je neobična šiljata kapa, a nišan je ukrašen plastičnim predstavama polumjeseca, šake, bojne sjekire, luka i strijele, te rozetama. Bogato je ukrašen i nožni nišan.

14. Gaziler turbe

U ljutom boju, koji se vodio pod Goricom, poginula su i dvojica junaka, Ajni-dede i Semsi-dede, kojima je narod kasnije podigao turbe (mauzolej) zvano Gaziler turbesi (turbe junaka). Stare Sarajlije su posebno poštovale ovo turbe, davali su milostinju za čuvara turbeta i nabavku kandilja nad grobovima. Vjerovalo se da ako novčić koji ćeš darovati najprije obneseš oko glave - dobar je lijek protiv glavobolje. Narod se molio za dušu izginulih šehida i poslije toga

pazio šta će mu reći prvi prolaznik koga susretnu; iz tih su riječi gatali šta nosi budućnost.

a. R. Kadić, *Legenda o mističnim moćima sarajevskih turbeta,* Jugoslavenski list, god. XXIII, 1940, Sarajevo, br. 53, str. 9.

b. Gazilersko turbe spominje se u starom Trgovištu još 1459. godine. Do 1950. stajalo je u blizini Alipašine džamije. Tekiju je osnovao neki Hasan-beg. Nišani ove dvojice poginulih derviša postavljeni su danas u dvorište Alipašine džamije.

15. Zindžirli Ibrahim-dede

S Fatihovom vojskom došao je i neki Hadži Ibrahim, koga je sultan odredio da bude zapovjednik zapadnog dijela vojske na Gorici. Sultan mu je turski naredio: „Đuzeldži dajan hadži Ibrahim!" što znači „Dobro se drži i ne povlači se, hadži Ibrahime". U borbi na Gorici Hadži Ibrahim je poginuo, pa mu je tu podignuto turbe zvano Turbe Zindžirli Ibrahim-dede. Bilo je to bijelo, okrečeno turbe na četiri vitka kamena stupa pod kupolom, pokriveno olovom, sa alemom (ukrasom) na vrhu. Narod gaje posjećivao osobito na četrdeset dana pred Jurjevo (Đurđevdan), da mu šehid ispuni želje.

Po vjerovanju o kome se u starom Sarajevu u svoje vrijeme mnogo pripovijedalo, za vrijeme borbe Sarajlija s austrijskom vojskom 1878. godine, nad tim se turbetom uzdigla ogromna ljudska prilika, koja je poput oblaka lebdila nad Goricom: bila je ogrnuta u dug zeleni plašt, bijele brade i sa zelenim turbanom na glavi. Pričalo se da je u desnoj ruci držala tespih (brojanice), kojim je mahala oko sebe, a u lijevoj tespih-dajak, kratki štap na koga se derviši oslanjaju. Kažu da su austrijski vojnici padali mrtvi pred njegovim tespihom kao snoplje. Na kraju se taj lik rasplinuo na nebu poput pramena magle. Tada je i Gorica pala u nepri-

jateljske ruke, a austrijski su vojnici istog dana porušili turbe. Ibrahim-dede je za života bio derviš, vazda opasan derviškim sindžirom (lancom).

a. S. Kemura, *nav. djelo,* GZM XII (1910), str. 632; R. Kadić, *O sablasnoj ljudskoj sjeni,* Jugoslavenski list, god. XXIII, Sarajevo, 1939, br. 67, str. 4.

b. Turbe jer stajalo na vrhu brijega Gorice. Ne zna se kada je podignuto. Spaljeno je i porušeno 19. avgusta 1878.

U starom Sarajevu je bilo više turbeta i kultnih *mjesta* za koje je narodno predanje tvrdilo da su u njima sahranjeni vojnici izginuli u borbama za Sarajevo. Tako se zna da je grob Abduifetah-dede stajao na tzv. Šehovoj konji, a turbe Šetri-dede u Logavinoj ulici. Turbe Turna-dede i tekija bili su kraj Čekrkčinice džamije na Baščaršiji, a Dženđži-dede u Krajiškoj ulici pod Goricom. Ta i druga turbeta uglavnom su porušena u prvim decenijama austrougarske okupacije.

16. Sehidsko turbe u Vogošći

U gornjoj Vogošći kraj Sarajeva bilo je jedno staro sehidsko turbe. Pričalo se da je do tog mjesta došao neki gazija (junak), noseći u rukama svoju odsječenu glavu. Na mjestu gdje je pao, sahranjen je i podignuto mu je turbe.

a. V. Čajkanović, *Srpske narodne pripovetke,* I, Beograd 1927, str. 540.

b. Motiv o ratniku koji u rukama ili pod pazuhom nosi svoju glavu karakterističan je za predanja o izginulim šehidima i poznat je u mnogim krajevima Bosne, pa i u svijetu.

17. Krkavica

Za jednog sultan-Fatihovog vojnika se pričalo da je poginuo u Bistriku, uvrh tzv. Sehovih dugonja, kako se Bistrik nekada zvao. Na mjestu gdje je krčeći ispustio dušu podignuta je česma, zvana Krkavica.

a. H. Kroševljaković, *Vodovodi,* str. 51.

b. Krkavica je bila jedna od česama vodovoda Isa-bega Ishakovića. Do nje i niže prema Carevoj džamiji voda je bila sprovedena čunkovima iz vrela Pastrma na vrhu Bistrika. Česma je tekla do 1938. godine kad je prezidana.

18. Turbe Šaban-dede

U jednom drvenom turbetu u dnu Bistrika sahranjen je bio šehid Šaban-dede, derviš koji je poginuo za navale Eugena Savojskog na Sarajevo 1697. godine. Bio je, kažu, pokopan u svojoj bašti. Neki su ovo turbe nazivali šejh Alijinim turbetom, po istoimenom rufaijskom šejhu, koji je u istom turbetu bio sahranjen sa svojom ženom. Ovo su turbe posjećivali oni koji su željeli da se obogate.

a. M. Mujezinović, *Islamska epigrafija* I, Sarajevo 1974, str. 449; R. Kadić, *Legenda o mističnim moćima turbeta,* str. 9.

b. U širem području donjeg dijela Bistrika, kraj Cekadžine džamije, nalazilo se ovo poznato turbe.

19. Jekovac

Među šehide narod je ubrajao i nekoga Mustafu Nuri-efendiju, koji je živio u XIX vijeku. Kada je sultan Mahmut II počeo u turskom carstvu uvoditi reforme, narod se u Bosni pobuni protiv sultanovih reformi. Sarajlije su prednjačile u pobuni, jer je u Sarajevu bilo sjedište janičara. Da uzbune i druge gradove u Bosni, sarajevski janičari sastave pismo da ga pošalju u Zvornik koji je bio za reforme, pa pozovu uglednije ljude da potvrde saglasnost s pismom svojim pečatima. Ali Nuri-efendija ne htjede da udari pečat na pismo, već istuca muhur u avanu, da se niko ne može koristiti njegovim pečatom. Zatim pobjegne

da se zatvori u sarajevsku tvrđavu. Upućivao je svijet na dobro, pa ga zato narod nije volio. Svjetina se digne u potjeru za njim i stigne ga na Mejdanu, na Vratniku. Tu su htjeli da ga kamenuju, ali se našlo nekoliko ljudi koji narodu rekoše: „Vodite ga napolje, van grada, pa radite s njim šta hoćete! Ako ga ubijete ovdje među zidinama - sav će Vratnik da nastrada od sultanove osvete." Tako narod povede Nuri-efendiju van zidina grada i kod Žute tabije ga zasuše u kamen. Koliko je čovjek ječao, priča se da se sve do čaršije čulo. Otada je to mjesto nazvano Jekovac.

a. S. Traljić, *Narodna tradicija o sarajevskom gradu,* Islamski svijet III, Sarajevo, 1934, br. 79, str. 18.

b. Ešrafski reis (prvak aristokracije) Mustafa Nurudin efendija Šerifović je bio doseljenik sa Krima, a sin mu je čuveni Fazli-paša koji je igrao značajnu ulogu poslije pomenute pobune 1828-1831. godine. Događaj koji je zapamtilo narodno predanje odigrao se 6. januara 1827. godine, a o njemu je postajala i jedna spomen-ploča s kronogramom u stihu na turskom jeziku, kao i jedna narodna pjesma.

IV
STARE GRAĐEVINE I PRIČE O OSNIVAČIMA

20. Kozija ćuprija

Istočno od stare sarajevske tvrđave, na rijeci Miljacki, nalazi se jedan starinski most koga narod naziva Kozjom ćuprijom. Pričalo se da su taj most sagradila dva brata kozara, Sinan i Mehmed. Čuvajući koze po obližnjim Jarčedolima i oko gaza na Miljacki gdje je danas most, našli su jednog dana skriveno blago u nekoj pećini. Kada su blago podijelili na jednake dijelove, Mehmed sagradi most preko Miljacke, a brat mu kozar Sinan podiže džamiju u Bistriku, koju narod prozva Kečedžijinom džamijom.

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XXII, str. 227; M. Hadžijahić, *Kozja ćuprija u prošlosti,* Novi Behar IX, Sarajevo, 1935, br. 1-3, str. 17-18.

b. O vremenu nastanka ovog mosta nema historijskih podataka. Novije pretpostavke sa dosta uvjerljivosti govore da je most sagrađen u drugoj polovini XVI vijeka, kada je turska centralna vlast, pod vezirom Mehrned-pašom Sokolovićem, razvijala mrežu magistralnih putnih pravaca u ovom dijelu carevine. Sigurniji historijski podaci o mostu potiču uglavnom iz XVIII i XIX vijeka.

21. Šejtanija

je bila ćuprija koja se nalazila na mjestu današnje Čobanije ćuprije, u blizini Pozorišta, a podigao je, po pričanju starih ljudi, Hasan Kaimija Sarajlija, čuveni pjesnik. Kaimija je bio derviš i od svoje je kuće napravio dervišku tekiju gdje su se okupljali derviši-kaderije. Od svojih prihoda sagradio je drveni most. Kako je Kaimija bio derviški starješina, šejh, narod njegovu ćupriju nazva Sejhanijom, od čega je, tokom vremena, u narodu prozvana Šejtanija (đavolja) ćuprija. Postoje i podaci daje ćupriju u XVI vijeku podigao vojvoda Coban-Hasan.

a. T. R. Đorđević, *Naš narodni život,* Beograd, 1932, str. 13; Dž. Čelić - M. Mujezinović, *Stari mostovi u BiH,* Sarajevo, 1969, str. 108.

b. Ovaj drveni most pripisuje se Čoban Hasan vojvodi, a kao obnovitelj spominje se šejh Hasan Kaimija. Postojao je sve do 1888. godine, kada je zamijenjen današnjim željeznim mostom.

22.Seherćehajina ćuprija pod Alifakovcem

je, po narodnom predanju, sagrađena po naređenju sarajevskog šeherćehaje (gradonačelnika), ali narod ne zna za njegovo ime, niti pamti kada je most sagrađen. Tako ćuprija u svom nazivu nosi samo blijedo narodno sjećanje na bezimenog sarajevskog šeherćehaju.

b. Hadži Mehmed Vlakovac je, po historijskim izvorima, osnivač spomenutog mosta oko godine 1540. Bio je rodom iz visočkog sela Vlakova, a osnivač je i jedne mahale i džamije u Sarajevu. Šeherćehajina ćuprija pozvana je, znači, po šeherćehaji Hadži Mehmedu, a podignuta je na mjestu ranijeg mosta što gaje 1462. godine podigao Isa-beg Ishaković.

23. Ćumurija ćuprija

sagrađena je, kako narod priča, u blizini sabljarske čaršije. Tu su bile radionice kovača-sabljara koji su u svom zanatu mnogo trošili drveni ugalj (ćumur) i gar istresali u Miljacku. A neko opet kaže da su na tom mjestu bakali i trgovci istresali mangale, posude za držanje žara, kada bi se zimi grijali u^ svojim dućanima. I po garu od ćumura prozvala se Ćumurija ćuprija. I to će biti tako, iako svijet svašta priča i izmišlja.

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XXII, str. 261; *Iz starog Sarajeva, Postanak Careve, Latinske i Cumurije ćuprije,* Večernja pošta, IX, Sarajevo, 1930, br. 2608, str. 10.

b. Prvi most na današnjem mjestu Cumurije ćuprije podigao je neki Hadži Hasan prije 1565. godine, u blizini sabljarske čaršije. Opravljena je više puta, a 1886. drvena je ćuprija zamijenjena današnjim željeznim mostom.

24. Mošćanica •

je nekada tekla jednim rukavcem preko Vratnika i kod Carevog mosta se ulivala u Miljacku. Kod današnje Višegradske kapije ulazio je taj krak među gradske zidine i tekao, natapajući bašte i okrećući mlinice.

Pripovijedalo se da je davno, nekoliko desetljeća po zauzimanju Bosne, taj rukavac Mošćanice preko Vratnika proveo Skender-paša. Neka žena nije nikako htjela dopustiti da se voda prevede preko njezina zemljišta, pa ju je Skender-paša prevario tako što je umolio da voda preko njena posjeda teče samo dan i noć. Kada su prošla dvadeset četiri sata, zatraži žena da se voda odvrati. Ali joj Skender-paša odgovori da je ona sama pristala da voda teče dan i noć, a ne samo

dvadesetčetiri sata. Kada je žena uvidjela da se prevarila, pomiri se sa sudbinom, jer na ovom svijetu nije nikom sve poravno.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 67.

b. Skender-paša, koga spominje predanje, tri puta je bio sandžakbeg Bosanskog sandžaka (1478-1505), tako da se izgradnja kanala Mošćanice preko Vratnika, koji više ne postoji, odnosi vjerovatno na treće razdoblje njegova namjesnikovanja (1499-1505 god.).

25. Slatke česme

bile su ugrađene u zidu dvorišta Kemaludinove džamije. Po predanju, one su dobile svoje ime tako što se neki Sarajlija opkladio s nekim strancem da u gradu, pored svih znamenitosti, postoje i česme iz kojih ističe voda slatka kao daje zašećerena, ali će mu ih pokazati tek sutradan, čim svane. Tako se i dogovore. Ponoći Sarajlija ponese ćasu meda i oku šećera, pa istrese u musluk, kako se nazivao mali rezervoar unutar česme. Kad ujutru dovede stranca da se napije te vode, ovaj okusi i voda je stvarno bila slatka! Tako tu česmu pozvaše Slatkim česmama.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 99.

b. Na česmi su bile ugrađene dvije lule, pa je Česma bila tzv. ćifte-česma, a tekla je do 1891. godine. Na mjestu gdje se nalazila Kemaludinova džamija, dvorište s grobljem i „Slatke česme" podignut je, godine 1940, neboder.

26. Djevojačke česme

Kada je Gazi Husrev-beg dovršavao gradnju svoje džamije, isto je to radio i Cekrkči-baba Muslihudin, graditelj i dobrotvor džamije podno Kovača. Kako je gradnja džamija već bila pri kraju, sastadoše se njih dvojica da se dogovore u koji dan će biti svečano otvaranje. Odluče da zajedno pođu tražiti izvor vode za vodovod do abdesthana, gdje će se narod umivati i uzimati abdest.

Pođu oni tako preko Kovača, pa uz Ploču i uz Strošiće, kad susretnu jednu lijepu djevojku koja im reče: „Ako ćete i meni pred kućom napraviti česmu da ne donosim vodu izdaleka, kazaću vam gdje se nalazi jedno jako i zdravo vrelo." Oni joj obećaju, a djevojka ih uputi ka Zmajevcu, na vrelo Crnil. Njih dvojica otuda cijevima provedoše vodu do svojih džamija, a u Strošićima podigoše česmu koju narod nazva Djevojačkom česmom.

Drukčije predanje kaže da su tu česmu sagradile neke dvije sirote djevojke koje su se bavile tkanjem beza, tankog pamučnog platna, i tako se prehranjivale. Prištedile su toliko novaca da su mogle podići česmu u svojoj mahali, u Strošićima. Sada ti znaj, koja je priča istinita. A poznato je da ne mogu biti dvije istine, kao što ne mogu dva pehlivana igrati na istom konopu!

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 81.

b. Vodovod, koji s izvora Crnil snabdijeva vodom ovu česmu, kao i mnoge druge javne česme u ovom dijelu grada, zadužbina je Gazi Husrev-bega, a izgrađen je nešto prije 1531. godine. Najvećim dijelom je voda išla ispod zemlje, kroz zemljane cijevi. Sve do 1878. godine, ovim se vodovom snabdijevala 21 javna česma u raznim mahalama. Djevojačka česma je tekla sve do 1895. godine, kada je izvor Crnil kaptiran za gradski vodovod.

27. Prijeka česma

na Vratniku je, po pričanju, takođe zadužbina Gazi Husrev-begova i to je sve što se do danas o njoj zna. Ime je dobila po svom neobičnom, poprijekom položaju.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 85.
b. Za ovu česmu nema nikakvih historijskih podataka.

28. Mihrivoda

je naziv česme i vodovoda kojim se snabdijevao sjeverni dio starog Sarajeva. Kažu da je vodu iz tog izvora sprovela kroz cijevi neka djevojka po imenu Mihrija. Na san joj je izašao evlija, dobri svetac, i kazao joj gdje ima vrelo, pa da ga otkopa i napravi česmu i vodovod. I ona slijedeće jutro započe gradnju i uradi sve što joj je naređeno.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 133.

b. Po pričanju starih Sarajlija, Mihrivoda je dosta stara, a vodu joj je davalo jedno nestalo vrelo, „bježivoda" kako narod kaže, sve do godine 1937. kada je vrelo presahlo. Po nazivu ovog lokalnog vrela, čitav kraj u sjevernom dijelu Sarajeva bio je poznat kao Mihrivoda.

29. Hrvatin

Pričalo se da je u mahali Magudi živio neki terzija (krojač). Jedne noći usnije on čovjeka u zelenim haljinama koji mu reče: „Ej ti, majstore, kopaj više svoje kuće i naći ćeš vodu. Napravi bunar, pa će biti korist i tebi i ostalom narodu!" Kad se terzija probudio stade razmišljati šta će i kako će. Tako mu prođe dan, a on ništa nije uradio. Druge noći usnije on isti san, tako i treće, ali mu onaj duh u zelenim haljinama tada reče: „Ako sutra ne počneš kopati - propašćeš!" Sutradan rano nađe terzija nekog majstora bunardžiju, odvede

ga na označeno mjesto pa mu reče: „Hoću da mi ovdje napraviš jedan bunar". Na to mu bunardžija odvrati: „Na ovom je mjestu teško kopati, a ako bi se i kopalo, trebaće dosta novaca!" Onda ga terzija uze za ruku i odvede u svoj dućan, pa mu reče: „Sto god ovdje vidiš - moje je vlasništvo. Ja ne žalim prodati sve do igle i makaza, samo da bunar napravim. Ako zatreba i to ću pregorjeti!" Te tako bunardžija odmah počne raditi i bunar u Hrvatinu uskoro bi dogotovljen.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 55-56.

b. Hrvatin je bio najjače vrelo na području starog Sarajeva. Pošto je vrelo bilo u dubini (u predjelu Megara), u jami sličnoj bunaru, izvor je popravljen tako što su jamu zatvorili sa više slojeva okruglog kamenja s otvorom u sredini, poput otvora na mlinskom kolu, pa je voda izbijala uskim mlazom i s većim pritiskom. Popravak hrvatinskog vrela finansirao je, 1770, Hadži Omer Žetica, sarajevski abadžija i trgovac, poznati dobrotvor u starom Sarajevu (umro 1783).

30. Feredžuša

Pripovijedalo se da je uvrh Logavine ulice, u mahali oko Buzadžijine džamije, nekada stanovao neki čovjek sa ženom. Ponekad bi mu žena prebacivala što su siromašni i što nema ni feredže, ogrtača da ogrne kada izađe na ulicu. Dan po dan je prolazio, a čovjek je kriomice skupljao paru po paru da, siromašak, kupi ženi feredžu. I jednog dana, kada je skupio dovoljno novaca da se može kupiti dobra feredža, zovnu ženu: „Evo ti pare, pa idi i kupi feredžu!" Ali mu žena odgovori: „Znaš, u našoj mahali nigdje nema česme i vodu valja donositi izdaleka, čak iz druge mahale. Napravi ti nama kraj kuće česmu, a feredžu ćemo kupiti kad mognemo!" I tako čovjek posluša ženu i na uglu kraj džamije u Logavinoj ulici sagradi lijepu česmu, koju narod po tome prozva Feredžusom.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 94-95; M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije u narodnoj predaji,* Zbornik za život i običaje Južnih Slavena, XXX/2, Zagreb, 1936 (u daljem tekstu: *Sarajevske džamije* I), str. 230.

b. Feredžuša se nalazila u podzidu Buzadžijine džamije i ubrajale se među ljepše objekte ove vrste. Prilikom obnove džamije 1933. godine zazidana je, a s njom i natpis o obnovi iz 1773. Sagrađena je, vjerovatno, 1624/1625. godine.

31. Česma u novoj mahali

bila je uz džamiju Buzadži Hadži Jahje. Tu je česmu, kako se u narodu pričalo, sagradio neki Hadži Jahja kada je i džamiju podigao. Voda joj je doticala iz tri razna vrela pod Sedrenikom i po tome je bila čuvena.

a. H. Kreše vlj ako vić, *Vodovodi,* str. 131-132.

b. O osnivaču ove česme, Buzadži Hadži Jahji, zna se daje prije 1602, u tzv. Novoj mahali, podigao džamiju. Česma je bila solidno građena, s neuobičajene tri lule. Popravljana je više puta, a 1928. priključena je na gradski vodovod.

32. Jusuf-pašin bunar

Kako su stari ljudi pričali, u Sarajevu je živio neki Jusuf-paša, zvani Cuprilić, koji je u Sarajevo dobjegao i pravio se subudalast. On je sebi napravio jednu sobu u čaršiji Zildžiluku i kraj nje iskopao bunar. Kada je umro, na tom je mjestu sagrađena medresa, a bunar, dok nije zasut, bio je poznat kao Jusuf-pašin bunar. Voda iz tog bunara koristila se kao lijek od groznice. Jusuf-pašin grob i danas se nalazi na Alifakovcu, ali to je druga priča.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 162.

b. Bunar je bio uz tzv. Drveniju medresu, koja se nalazila u kraju uz obalu Pariške komune. Imao je santrač (ogradu) od jednog kamena u obliku kvadra i bio je prokopan poput šupljeg valjka.

33. Isa-beg i njegove zadužbine

Ostalo je zapamćeno da je Isa-beg Ishaković utemeljio Sarajevo i, kako je narod pričao, naredio da se od prihoda njegovih imanja (vakufa) podignu razne građevine u gradu. Prvo je, kažu, sagradio dvor, šaraj, za sebe, pa onda džamiju, danas zvanu Carevu džamiju, a uz nju banju na dnu Bistrika, koju je narod nazvao Isa-begovom banjom.

Pričalo se da su pod mihrabom, udubljenjem u unutrašnjosti džamije i pod papučlukom, gdje se skida obuća, zakopana dva brata. Prije osvojenja Bosne na dvije stotine godina, jedan je brat živio na maštriku (istoku), a drugi na magribu (zapadu) turske carevine, ali su se jednog dana, nakon dugo vremena, ponovo sreli u jednoj šumi, baš na mjestu gdje je danas Careva džamija. Stariji brat tada reče mlađem: „Brate, naredi da te kad umreš zakopaju na mjestu gdje će biti džamijski mihrab, a ja ću narediti da mene zakopaju niže tebe, da na meni bude papučluk." I, biva, ostvarila im se ta želja obojici kada je Isa-beg sagradio Carevu džamiju. Bila je, kažu, sve donedavna u kamen uklesana oznaka koja je sjećala na grob mlađeg brata.

O Carevoj džamiji priča se i ovo: Isa-beg je svojom vakufnamom, ispravom o zadužbini, odredio jedan vrijedan dragi kamen za slučaj velike potrebe. Taj skupocjeni kamen ukrao je bio jednom neki čistač Careve džamije, ali je kamen pronađen i zakopan u zidu pri mihrabu. I danas se, kažu, vide dva znaka gdje je ta dragocjenost zakopana.

a. H. Kreševljaković, *Esnafi* /, str. 56; M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* I, str. 234.

b. Isa-beg Ishaković, drugi sin Ishak-begov, bio je namjesnik u zemlji Brankovića, a zatim drugi sandžakbeg Bosanskog sandžaka (1464-1468). U proljeće 1448. godine upao je u Bosnu i nakon pustošenja definitivno zaposjeo župu Vrhbosnu sa gradom Hodidjedom. Godine 1463. odigrao je presudnu ulogu u razaranju bosanske kraljevine. Udario je temelj današnjem Sarajevu, koje je dobilo ime po njegovom dvoru. U ljeto 1464. imenovanje po drugi put sandžakbegom Bosanskog sandžaka, a posljednji put se spominje 1472. godine. Današnje zdanje Careve džamije nastalo je tek u XVI vijeku, na mjestu nekadašnje starije džamije, koja je sagrađena svakako prije 1462. god. i koju je njen osnivač Isa-beg kasnije poklonio sultanu Mehmedu II Osvajaču, po čemu se prozvala Carevom džamijom. Više puta je obnavljana, a poslednji veći zahvat na njoj učinjen je 1847/1848. godine.

34. Magribija džamija

U zapadnom dijelu starog Sarajeva postoji jedna džamija koju narod naziva Šejh Magribijinom džamijom. Kako se pričalo u ranija vremena, sa Isa-begom je u Sarajevo došao jedan derviški šejh sa zapadnih strana, od magriba, i na tom je mjestu podigao džamiju.

Kada je Eugen popalio Sarajevo, kaže se da su njegovi vojnici u sarajevskoj mahali Vinogradu zarobili jednu ženu i odveli je u roblje čak u Budim, pa je dali nekome u službu. Žena je dobro služila na zadovoljstvo svojih gospodara, ali joj nikako nisu dali da uđe u jednu zgradu u njihovom dvorištu. Jednom, kada nikoga od gospodara nije bilo, ona nađe ključeve i otvori tu zgradicu. Ugleda u njoj kuburu, drveni sanduk nad nekim mezarom (grobom). Padne po kuburi i onesvijesti se, a u to se pojavi neki dedo u ahmediji omotanoj oko kape, pa je upita koje i odakle je. Žena

mu sve po redu ispriča šta je s njom bilo, a da je rodom iz Sarajeva. Upita je onaj starac zna li ona gdje je u Sarajevu Magribijina džamija. Ona mu reče da zna, a on je upita: „A bi li ti voljela sada tamo biti?" Žena potvrdi. Kaže joj starac: „Stani mi malo na nogu i zažmiri! Ona stade starcu na nogu i zažmiri, a kad se prenula - ona se našla u Sarajevu i to upravo pred Magribijinom džamijom! Pričaju daje otada žena stalno išla petkom u tu džamiju, obilazila je da bi joj se želje ispunile i molila za Magribijinu dušu.

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XIII, str. 630; M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije u narodnoj predaji,* Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XXXII, Zagreb, 1939 (u daljem tekstu: *Sarajevske džamije* II), str. 222.

b. Pitanje vremena kada je podignuta Sejh Magribijina džamija još uvijek je otvoreno; nema dokaza daje narodno predanje historijski osnovano.

35. Nateguša

ili Nategnuta džamija zove se u narodu zbog toga što se pričalo daje nekakva greda za gradnju džamije bila kratka od kraja do kraja, pa su je majstori i njen dobrotvor natezali da bude duža. S božjom pomoću je istegnu daje bila došla na mjestu, upravo koliko treba, pa je tako ugrade u džamiju, a džamija dobije ime Nateguša.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* I, str. 233.

b. Nateguša džamija ili, službeno, mesdžid Mimar-zade (Neimarevića) Davud-čelebije, podignuta je godine 1528. u istoimenoj mahali.

36. Bijela džamija

Za Bijelu džamiju na Vratniku neki su pričali daje nju sagradio „Bijeli paša" koji je gradio i Bijelu tabiju (bastion) na sarajevskoj tvrđavi. Ali to nije istina. Bijelu džamiju sagradio je Divan katib (dvorski pisar) Hajdar-efendija. Za njega se pripovijedalo da je, budući daje bio pisar, čitavog života ostavljao odreske od kalema, pisaljke načinjene od trstike, i toliko ih sakupio da je mogao narediti: „Kada umrem, vodu u kojoj ćete kupati moje mrtvo tijelo ugrijte na vatri od komadića ovih kalema što sam ih čitavog života skupljao!" Njegovoj je želji, kažu, bilo udovoljeno. Džamiju su prozvali Bijelom džamijom po tome stoje bila tako lijepo krečom obijeljena daje nije bilo bjelje u čitavom starom Sarajevu.

a. M. Hadžijahić;«av. *djelo,* str. 232; S. Traljić, *Sarajevski grad Vratnik,* str. 36.

b. Bijela džamija je zadužbina Husrev-begovog sekretara (divan-katiba) Hajdar-efendije, sina Abdulahovog. Bio je sin domaćeg konvertita, a umro je u Sarajevu po povratku s hadžiluka, kuda je otputovao 1545. godine. Džamija je sagrađena u periodu 1536-1545. godine.

37. Čekrčijina džamija

Osnivač Cekrkčijnice džamije u dnu ulice Kovači bio je, pričalo se, zanatlija koji je izrađivao čekrke (vitla). Bio je siromašan i imao je jednu kravu, pa se tako, uz zanat, prehranjivao. Jedne noći usni on svog oca koji mu reče da ujutro zakolje kravu, odere kožu i da krene u Dubrovnik gdje će, kaže, prodati kožu za dobre pare. Neka, kazao mu je otac, traži za svaku dlaku - dukat! Kad se ujutro čekrkčija probudio -

krava mu krepala. On je odere i krene u Dubrovnik da prodaje kožu. Upita ga jedan trgovac: „Pošto koža?", a čekrkcija mu odvrati: „Svaka dlaka - dukat!" Zaprepasti se Dubrovčanin, pa mu reče: „Eh, da je meni Čekrk-babino blago u Sarajevu, što ga je zakopao pod dudom u bašti, ja ne bih ni tada mogao platiti tu kožu!" Kad to ču čekrkcija, vrati se u Sarajevo, te u svojoj bašti pod dudom iskopa blago i od tih novaca sagradi džamiju. Bogatstvo je mudrom čovjeku sluga, a ludom gospodar.

Drugi su pričali da Cekrkčija nije imao dovoljno novaca da dovrši gradnju džamije, pa je ovaj posao nastavio neki terzija. Ali, ni terziji ne bi suđeno da dogotovi gradnju, jer i njemu ponestade novaca, te je prodao čak i svoje terzijske makaze. Napokon je džamiju dovršio neki treći dobrotvor, koji je za njeno održavanje odredio svoje dućane, što i sada stoje uz džamiju.

Kažu da su se pri gradnji majstori posvadili oko toga kako da okrenu građevinu prema Meki, jer se prema toj strani svijeta mora sagraditi džamijski mihrab. Cekrkčija im pokaže pravac rukom i, vele, da se u taj čas pred majstorima ukaza Bejtulah (Caba).

I još se pripovijedalo da sam Cekrkčija nije nikada išao na molitvu u džamiju koju je sagradio, već bi sjedio u svom dućanu kada ljudi iz čaršije krenu u džamiju. Upita ga jednom prilikom neki trgovac: „Zašto ti, Cekrkči-baba, ne ideš na molitvu kad si ovako lijepu džamiju sagradio?" A on mu odvrati: „Dođi mi u dućan za koji dan, kad opet bude vrijeme molitvi!" 1 jednog dana dođe taj čovjek Čekrkčiji u dućan, a Cekrkčija mu reče da mu stane na nožne prste, da zažmiri i da ne otvara oči dok mu on ne kaže. Ovaj tako uradi, a poslije nekog vremena reče mu Cekrkčija da otvori oči. Ovaj pogleda - kada njih obo-

jica stoje u redu za molitvu na Ćabi, u Meki. Tu se pomole s ostalim ljudima. Kad se molitva završila, opet on Čekrkčiji stane^ na nogu, zažmiri, a kad je otvorio oči, vidi da je u Čekrkčijinu dućanu, baš u vrijeme kada su se ljudi vraćali s molitve iz njegove džamije. I onda kaže Čekrkčija tom trgovcu: „Ne govori nikada o onome što ne znaš i ne sumnjaj u onoga koga ne poznaješ."

a. M. Hadžijahić, *nav. djelo,* str. 229-230; Isti, *Sarajevske džamije* II, str. 220

b. Cekrkčijina džamija je danas najstarija podkupolna džamija u Bosni i Hercegovini. Podigao je Muslihudin hadži Mustafa Čekrkčija, sin Ishakov, vjerovatno rodom iz Visokog, godine 1526. Гако se nalazi usred grada, na Baščaršiji, ostala je pošteđena u katastrofalnom požaru Sarajeva 1697. godine, u vrijeme upada Eugena Savojskog.

38. Cobanija

Pričalo se u starom Sarajevo da je neki čoban sjedio čuvajući ovce i trijebio se od ušiju, pa kako bi koju uhvatio, tukao bije na kamenoj ploči. Zanio se u misli, sjedeći tako sam na kamenu. Kad je ubio četrdeset i jednu uš, kamen na kome je sjedio raspukne se sam od sebe i ukaže se blago, dukati. Na blagu je bio tajni znak, tilsum, da se blago neće naći dok se ne žrtvuje 41 krv, pa čija bila. Čoban pokupi dukate i odluči da na tom mjestu sagradi džamiju. I tako je u DžVI vijeku od toga blaga sagrađena Cobanija džamija, a čoban je kasnije postao čuveni Coban-Hasan vojvoda.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* I, str. 230-231.

b. Historija nije tačno ustanovila gradnju džamije Čoban Hasan-vojvode. Iz temelja je obnovljena 1874/1875. godine u obliku u kakvom je i sada.

39. Kečedžijina džamija

Pričao je narod da je nekada u Bistriku živio neki Sinan, čobanin koji je po Jarčedolima čuvao koze sa svojim bratom Mehmedom. Jednog dana, lutajući za kozama, naiđu na jednu pećinu i u pećini nađu skriveno blago, pa ga bratski podijele među sobom. Mehmed je od tog novca, pripovijedalo se, sagradio Kozju ćupriju, a Sinan ode najprije na Ćabu, pa kada se vratio natrag u Sarajevo, podigne džamiju koju narod nazva Kečedžijinom, tj. kozarevom džamijom.

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XXII, 1910, str. 227.

b. Mesdžid Kekeki Sinan sagrađen je prije 1515. godine. Osim narodnog predanja, nema drugih podataka o ličnosti osnivača, ali se zna daje bio hodža. Obnovljena je i popravljena 1763. godine.

40. Ćebedžijska džamija

U Cebedžijskoj mahali na Vratniku ima jedna džamija o kojoj se pričalo daje nastala ovako: jedna je djevojka u Cebedžijskoj mahali usnila jedne noći san i u snu joj se javi neki „dobri" i naredi joj da proda svoje djevojačko ruho, što gaje bila spremila za udaju, pa da od dobivenih novaca sagradi džamiju. Djevojka tako i učini, prodade ruho i od tog novca sagradi džamiju. Grob joj se i sada, kažu, nalazi u samoj džamiji.

a. M. Hadžijahić, *nav. djelo,* str. 232.

b. Ćebedžijska džamija je službeno poznata kao mesdžid Mokri-zade (Mokrica) hadži Sinana, koji bi mogao biti identičan s nalbantom hadži Sinanom, koji je godine 1540. podigao jedan mesdžid na Vratniku.

41. Buzadžijina džamija

Živio je u Sarajevu neki buzadžija koji je svakog jutra sa svježom bozom odlazio pre Husrev-begovu banju da prodaje i štogod zaradi. Jedne noći se prene iz sna, a kako je bila mjesečina pomisli daje već svanulo, pa pode pred banju s bozom, kako je svakog dana radio. Kad pred banjom ugleda djevojke kako kolo igraju. On poče da im prodaje bozu, a pare koje su mu one davale stavljao je u džepove ili u prazne sudove. U to pijevac kukurikne i one djevojke nestanu dok si udario dlanom o dlan. Buzadžija pogleda, kad u džepovima mu mjesto novaca suhe perke od bijelog luka, komadići ugljena, tikveni trop - para nigdje. One su djevojke bile vile koje su se noću skupljale oko banje, u to staro vrijeme. Te tako buzadžija brižan i neveseo - nema ni boze ni para! - pođe kući, bacajući usput ciminu iz džepova. Dođe kući, probudi ženu i sve joj po redu ispriča. Ona skoči, otklopi sudove da i ona vidi, kad - u sudovima sve žuti dukati.

Buzadžija se tome obraduje i zarekne se da će sagraditi džamiju, a ženi da će skrojiti novu feredžu. Dovede majstore i sagradi džamiju, na pozove ženu da i ona vidi njegovu građevinu. Ženi se džamija dopadne, ali prigovori mužu što uz džamiju nije sagradio i česmu. On joj reče da mu je ponestalo novaca, ali žena proda onu feredžu i sagradi česmu, Feredžušu.

Pričalo se da kada je Buzadžija našao dukate i obogatio se, da je najprije odlučio da ide na hadžiluk. Kažu da je sa sobom ponio i dva smotka crvena i zelena gajtana, kako bi izmjerio širinu i visinu Bejtulaha. Po toj je mjeri, kažu, sagradio džamiju koju su neki zvali po tome Ćabenskom džamijom.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* I, str. 230; Isti, *Sarajevske džamije* II, str. 221-222.

b. Buzadži Hadži Hasan, sarajevski trgovac, sagradio je ovu džamiju godine 1555/1556, kao petu po redu podkupolnu džamiju u Sarajevu.

42. Peltek Husamudinova džamija

U sarajevskoj mahali Sejh Feraha živio je neki Peltek Husamudin, kuća mu je bila u Džininom sokaku iznad Kovača. Jedno jutro je ustao baš u vrijeme kada je mujezin sa džamijske munare pozivao vjernike na molitvu. Husamudin požuri da se umije i spremi, ali dok se on uredio - svi su već bili završili molitvu u džamiji. NJemu bude žao što je toliko zakasnio, te još istog dana nađe majstore i počne graditi džamiju u svom dvorištu. Tako se džamija prozva po njegovom imenu.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* II, str. 219.

b. Pelte Husamudinova, u narodu poznata i kao Džinina džamija, prvi put se spominje 1556. godine. O njenom osnivaču ne zna se mnogo, a narodni naziv dobila je po sarajevskoj porodici Džino, koja je stanovala u blizini.

43. Ojandžića džamija

U staro vrijeme kada nije bilo topova i prangija, svaki je predio Sarajeva imao po jednog čovjeka čija je dužnost bila da u vrijeme ramazana, mjeseca posta, budi narod, da ne prespava zoru i vrijeme za ručak. Za to su od naroda dobivali plaću.

Na nekadašnjem Zelenom mejdanu u Tereziji ulici, sagradio je neki Hadži Ibrahim jednu džamiju koja je odavno srušena. On je, kažu, bio sin mahalskog ojandžije, čovjeka koji je budio narod, pa je i džamija prozvana Ojandžića džamijom.

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XXII, str. 227.

b. Službeni naziv džamije bio je mesdžid Ojandži-zade hadži Ibrahima i nalazila se u Dobrovoljačkoj ulici. Ne zna se tačno kada je podignuta, ali je to svakako bilo poslije 1565. godine. Prvobitna građevina je izgorjela 1697. godine, pa je na njenom mjestu sagrađena nova.

44. Hitri Sulejmanova džamija

U sarajevskom predjelu Paje, iznad Hrida, nalazi se stara džamija koju je, kako predanje kaže, sagradio neki Hitri Sulejman efendija. NJega je narod često spominjao u svojim molitvama.

Po jednoj priči, Sulejman efendija je učestvovao u borbi na Gorici kada je Bosna osvajana. Tu mu je, kažu, jedan od neprijatelja odsjekao glavu. Vjerovalo se daje Sulejman uzeo svoju glavu pod mišku i uputio se na Paje, gdje je pao. Na mjestu gdje se srušio su ga ukopali, a nad grobom mu sazidali džamiju. O njegovoj smrti su neki pričali i ovo:

pošao Hitri Sulejman jednog dana u čaršiju i prolazeći pokraj džamije koju je ranije sagradio, ugleda grobare kako kopaju raku za nekog umrlog. Stade, pa ih upita: „Ko je to umro? Je li iz naše mahale?" Pošto mu grobari kazaše ko je umro i odakle je, on reče: „To mjesto gdje kopate ja sam sebi namijenio za grob, znači li to da ja neću tu leći?" I čim je to izgovorio - padne na zemlju i umre. Grobari ga ukopaju u grob koji je on sebi namijenio, a za onog mrtvaca iskopaju novu raku. Kasnije mu je nad grobom postavljen spomenik za dva nišana. Na vrhu uzglavnog nišana iskopana je udubina da u nju može stati osrednja jabuka. Žene su obilazile grob Hitri Sulejmana i u to udubljenje sipale vodu koju su, nakon što prenoći, uzimali i pile da se lakše porode. A valjalo je, kažu, i za liječenje raznih bolesti.

a. S. Traljić, *Iz narodne tradicije sarajevskih muslimana,* Islamski svijet IV, Sarajevo 1935, br. 133, str. 6; M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije II,* str. 223.

b. Mesdžid Hitri Sulejmana podignut je 1578. godine, a današanja drvena munara sagrađena je 1857. godine, umjesto kamene koja se srušila 1796. godine. Grob Hitri Sulejmana nalazi se u groblju kraj džamije. Nad grobom su dva osmokutna nišana, bez turbana i natpisa, a narod ih pripisuje Hitri Sulejmanu.

45. Pribjegija

Minaret se uvijek gradi uz samu džamiju, ali je u sarajevskoj Kadijinoj mahali bila jedna čudna džamija, kojoj je minaret stajao za sebe, odmaknut od džamijske zgrade. Narod je tvrdo vjerovao da je minaret nekada stajao kako je običaj, uz samu džamiju, ali je jedne noći sam pobjegao na osamu. Kada su minaret srušili i ponovo sagrdili uz džamiju - dogodilo se isto: preko noći minaret je sam pobjegao od džamije i osamio se. I tako su ljudi pustili, pa je džamija dobila ime Pribjegija ili Pribignuta džamija.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* II, str. 233.

b. Pribjegija ili službeno mesdžid Kadi Bali efendije u mahali Pirin brijeg, podignuta je vjerovatno između 1578-1582. godine, kada je njen osnivač,^rođeni Sarajlija, bio na položaju mule u Sarajevu. Bali efendija je bio jedan od istaknutih Sarajlija onog vremena i učitelj kasnijeg velikog vezira Mehmed-paše Sokolovića.

46. Husrev-beg i njegove zadužbine

I sada stare Sarajlije znaju mnoga predanja o Gazi Husrev-begu, stvarnom dobročinitelju i graditelju Sarajeva. Od davnina se znalo da je Husrev-beg ostavio čitav svoj imetak za gradnju i izdržavanje svojih zadužbina u starom Sarajevu.

Pričalo se kako je, jednom, došao Husrev-beg na sud, da pred sudijom prepiše i ostavi sve svoje imanje u dobrotvorne svrhe. Kažu daje dao sve, čak i odijelo sa sebe, te da je ostao samo u košulji. Ipak, sud mu pokloni odjeću i kuću da u njoj stanuje dok je živ. Tom prilikom je za održavanje svojih zadužbina ostavio i jedan skupocjeni tespih (brojanice), koji može - ako zatreba - da nadoknadi sav novac od njegova imanja.

Kažu da je jednom neki čovjek sanjao Husrev-bega kako uživa u raju sve blagodeti onoga svijeta. I reče mu Husrev-beg da to nije zaslužio zbog svojih zadužbina na zemlji, već zbog toga što je jednom šegrtu kupio obični bardak za vodu, kada ga je nehotice razbio i nije se, bez bardaka, smio vratiti svom opakom i zlom majstoru. O ovom se snu mnogo pripovedalo u starom Sarajevu.

Husrev-beg je stanovao u Curčića mahali i vele da su se sve donedavno vidjeli temelji njegovih dvora u jednoj bašti. A kadgod bi se poveo razgovor o tome da se u Sarajevu može dobro trgovati i lijepo zaraditi, stari su ljudi znali reći da je to zbog toga što je na Sarajevu Husrev-beg blagoslov! Ko god je u Sarajevo u opancima došao, iz njega je u čizmama otišao. U to se tvrdo vjerovalo.

O smrti Husrev-begovoj se pričalo da je jedne godine bio poveo vojsku na Crnu Goru kada se bila pobunila protiv sultana, ali je poginuo u boju s Kucima. Njegovi ljudi mu izvade drob i zakopaju na mjestu koje se po tome prozva Drobnjacima. A mrtvo

tijelo prenesu u Sarajevo i sahrane u njegovu turbetu kraj džamije koju je podigao.

47. Begova džamija

Pripovijedalo se daje turski car jednog dana naredio Husrev-begu: „Husrev-beže, sagradi dvije džamije u Sarajevu, jednu meni a jednu sebi!" U mlađega pogovora nema, te se Husrev-beg prihvati gradnje džamija.

Prije nego što je pristupio gradnji, pozove on jednog neimara (graditelja) i upita ga: „Sta treba najprije napraviti kada se zida džamija?" Neimar se začudi ovakvom pitanju, pa odgovori: „Pa, džamiju!", na što ga Husrev-beg dade pogubiti. Pozove drugog neimara i upita ga to isto, a ovaj mu odgovori da najprije treba sagraditi kuhinju gdje će radnici dobivati hranu. Husrev-beg njega otpusti, pa potraži trećeg neimara i postavi mu isto pitanje kao i prvoj dvojici. Neimar se zamisli, pa poslije nekog vremena odgovori da treba najprije izgraditi nužnik, da radnici ne bi poganih mjesto oko buduće džamije. Taj se odgovor dopade Husrev-begu, te povjeri gradnju tom neimaru.

Kad je dovršio gradnju džamija kako mu je sultan naredio, javi caru u Stambol. Sultan je već bio dočuo da je jedna džamija veća i ljepša od druge, pa napiše naredbu u Sarajevo: „Husrev-beže, džamija koji si napravio meni - neka bude tebi, a ona koju si napravio za sebe, neka bude moja džamija". Sultan se bojao prevare, ali se sam prevario jer nije znao daje njemu Husrev-beg namijenio veću i ljepšu džamiju. I tako se Husrev-begovom prozva veća i kićenija džamija, a manja i skromnija - Carevom. Ali, kažu da je i Careva džamija po nečem veća: u njenoj munari sagrađeno je 118 stepenica, a u Husrev-begovoj samo stotinu i petnaest.

48. Gradnja Begove džamije

Ima više od dvjesta godina kako je jedan ljetopisac zapisao u svoju bilježnicu narodno predanje: „Pod planinom Ozrenom ima jedna česma koje se zove Ozrenska česma, a više nje se nalazi majdan (kamenolom) iz koga je Gazi Husrev-beg vadio mramor za gradnju džamije i hamama (banje). To mi je pričao jedan stari rob, a bilježim neka se zna."

Pričalo se u starom Sarajevu daje s Trebevića niz smrčeve oluke teklo do čaršije mlijeko, jer se mlijekom, umjesto vodom, gasilo vapno za gradnju. Tako ugašen kreč miješao se sa pijeskom i bjelancetom od jaja da malter bude tvrđi. Još se govorilo da je u vrijeme gradnje Gazi Husrev-begove džamije jedan veliki direk, na kome su prije visili kandilji i uljane svjetiljke, usječen u Kovačićima, u kraju gdje su sada gusto sagrađene kuće. Velike granitne stupove što drže trijem Bogove džamije, vuklo je niz Lukavicu, iz Sarajevskog polja, po stotinu jarmova volova. Pričalo se da su se seljaci otimali čiji će volovi vući kamen, jer je Husrev-beg dobro plaćao. Nekom je čovjeku crkao vo vukući u jarmu i beg mu za vola odmah isplati marijaš (dva novčića). Na to seljak zakuka: „Da su mi, bogdo, crkla sva četiri vola, obogatio bih se!" Toliko je u to vrijeme novac vrijedio.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* I, str. 236; A. Nametak, *Gazi Husrevbeg u narodnoj tradiciji,* Spomenica Gazi Husrevbegove 400-godišnjice, Sarajevo, 1932, str. 25-26; H. Kreševljaković, *Gazi Husrevbeg,* Spomenica Gazi Husrevbegova, str. 22; C. Truhelka, *Iz prošlosti Sarajeva,* Nada 1,1895, str. 9. Isti, *Gazi Husrefbeg, njegov život i njegovo doba,* GZMXX1V, (1912), str. 58.

b. Gazi Husrev-beg, sin Ferhad-bega i Seldžuke, kćeri sultana Bajazita II, rođenje u Serezu oko 1480. godine, gdje mu se otac nalazio kao namjesnik. Godine 1521. Husrev-beg je postavljen

za namjesnika u Bosni, kojom je upravljao, uz tri kraća prekida, sve do smrti 1541. godine. Zbog svojih vojnih zasluga protiv Austrije i Ugarske dobio je titulu Gazi (junak). Husrev-beg je jedan od najzaslužnijih namjesnika u Bosni i smatra se utemeljiteljem Sarajeva u kome je podigao znatan broj monumentalnih građevina i od kasabe razvio Sarajevo u grad s bogatom trgovinom i raznovrsnim zanatstvom. Svoj najveći ekonomski i kulturni uspon Sarajevo je doživjelo u periodu 1530-1570. godine, kada je dobilo sve značajnije komunalne, saobraćajne, privredne i kulturne objekte.

Begova džamija je najznačajniji arhitektonski spomenik starog Sarajeva. Završena je u ljeto 1531. godine, ali je gradnja započeta nekoliko godina ranije.

49. Džamija Haseći-hatun

Vjerovalo se da je najstarija džamija u Sarajevu bila jedna džamija koju je, kako se pričalo, podigla neka žena - trgovka. Zvala se Haseći-hatun, a džamija koju je sagradila bila je „za Banjom", tj, sjeverno od Gazi Husrev-begova hamama.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* II, str. 219.

b. Provera raspoloživih historijskih izvora demantovala je narodno predanje o starosti ove džamije i pokazala da je džamiju Haseći-hatun sagradila žena Husrev-begova koja se zvala Šahdidar, čije je porijeklo tamno, a koja je bila oslobođena robinja Husrev-begove sestre. Džamija je podignuta između 1540-1560, a izgorjela je u požaru 1879. godine.

50. Hadžijska (VekiHharčeva) džamija

Kraj Miljacke, pod Alifakovcem, ima jedna džamija koju je narod nazvao „Hadžijska džamija". Ime joj postade otuda što su Sarajlije, pri polasku na hadžiluk ili po povratku iz Meke, u toj džamiji obavljali molitve za sretan put i zahvalnice za srećan povratak u rodni grad. Neki je zovu i Vekil-harčevom

džamijom, po nekakvom Husrev-begovu intendantu (vekil-harču).

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XXII, str. 100; M. Mujezinović, *Islamska epigrafika u BiH,* I, str. 337.

b. Vekil-harč Mustafa podigao je u Topliku kraj Miljacke ovu džamiju vjerovatno prije 1545. godine. Što se tiče njenog osnivača, historijski izvori su potvrdili navode narodnog predanja. Obnovljena je više puta.

51. Alipašina džamija

Pričalo se da je dobrotvor ove džamije Hadim (sluga) ili Gazi Ali-paša, koji je u to vrijeme bio valija, guverner bosanske pokrajine, svaki dan nakon svog posla, pomagao narodu: nemoćnicima i bolesnicima donosio bi vodu i pomagao im na svaki način, a sve je to činio da zasluži bolje na onom svijetu, u koji je čvrsto vjerovao.

a. M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* II, str. 219.

b. Dobrotvor džamije, Hadim Ali-paša, bio je bosanski sandžakbeg od 7. maja 1557. godine, do decembra iste godine. Oporukom od oktobra 1557. odredio je da se uz njegov grob, uz donji tok potoka Koševa, podigne džamija i u tu svrhu je ostavio trećinu imetka. Džamija je sagrađena 1560/1561. godine i predstavlja najljepši spomenik turske arhitekture u Sarajevu. Ali-paša je bio rodom iz sela Drozgometve kraj Hadžića, nedaleko od Sarajeva.

V
RATNICI I JUNACI

52. Alija Đerzelez

U starom Sarajevu se mnogo pjevalo i pričalo o junaku Aliji Đerzelezu i njegovim junaštvima. Za njega se govorilo da je u Sarajevu imao dvije kuće, jednu kod Sinanove tekije, a drugu pod Grdonjom, na sjevernoj strani Sarajeva, gdje je ljetovao. Imao je staru majku i neudatu sestru Ajkunu. Bili su siromašni, pa kako se od Alijine zarade nije moglo živjeti, njih dvije su tkale i plele i tako su se nekako prehranjivale.

Još se pripovijedalo daje Alija imao nešto imanja i u Sarajevskom polju. Predanje veli daje Alijina sestra, nepravedno oklevetana, pred smrt zaklela brata, da kada umre i kada je budu mrtvu kupali, zagriju vodu na vatri od brestova drveta, a da joj mjesto nišana nad grobom postave dvije glavnje iz te vatre. Zakune brata da tako uradi i reče mu: „Ja čista obraza i nevina umirem, a to će pokazati i dvije glavnje što ćeš mi ih postaviti na grobu: ako olistaju - znaće se da sam istinu govorila!" Kad je umrla, pokopaju je i urade kako je u amanet ostavila. Kad, zbilja, glavnje olistaše i od njih su, nad njenim grobom, izrasli veliki brijestovi, pa se čitav kraj gdje joj je grob bio prozvao „Velika drveta", faaj Ali-pašina polja.

U vrijeme kada je Husrev-beg bio valija u Sarajevu, kod njega je jedno vrijeme služio i Alija Đerzelez. Beg gaje držao samo za tovarenje konja i za dotjerivanje drva iz šume.

Alija je, kažu, tada bio ćelav do ušiju, pa kada bi morao ići u šumu po drva, uvijek bi poranio i kasno se uveče vraćao kada nikoga nema po ulicama, da ga ljudi, a naročito djeca ne zadirkuju i kamenjem ne tjeraju. Još se pričalo da Alija nije nikada htio posjeći stablo, niti je sa drveta kresao mlade grančice. Biće daje od nekoga čuo da je i drveće živo i da je grijeh posjeći mlado drvo, pa se tog nauka uvijek pridržavao.

Poranio Alija jednog jutra u drva, pa krene u šumu, po prilici na Vučju luku. Lutajući po šumi i tražeći suvih drva, začuje u toj pustinji dječiji plač, pa pođe da vidi šta je to. Na svoje veliko čudo ugleda u travi maleno dijete, tek rođeno, u koga je bilo upeklo sunce. Zamisli se: otkuda tako maleno dijete u šumi samo, bez matere? Zažali se na dijete, pa prvi put u životu odsiječe jednu sirovu lisnatu granu i pobode je djetetu više glave, da mu makar malo hlada načini, te ode dalje da sakuplja drva po šumi. Odjednom ugleda kraj djeteta jednu ženu, svu u bijelim haljinama: kose joj raspletene pale niz leđa, a lice joj bijelo, prelijepo. Upita ga žena: „Jesi li ti nad mojim djetetom hlad načinio?" Alija joj odgovori: „Jesam, da ga sunce ne opali." A taje žena bila vila, pa mu kaže: „Traži šta te volja, ja ću ti učiniti, jer si ti moje dijete sačuvao." Kaže njoj Alija Đerzelez: „Ja bih najviše volio da postanem jak i da budem junak!" - „Dobro", kaže njemu vila. „Dođi ovamo i podoji me malo." Alija se primakne vili i podoji njezina mlijeka. Na to mu vila reče: „Vidiš li, Alija, onaj veliki kamen? Hajde, podigni ga malo od zemlje!" A kamenje bio veliki, ne bi ga ni dvadeset ljudi s mjesta pomaklo. Primače se Alija kamenu i samo ga malo od zemlje odiže. Kaže mu opet vila: „Dođi ovamo i podoji me još malo!" Alija to učini po drugi put, pa kada mu vila naredi da ponovo pokuša podići kamen, diže ga Alija kao od šale i

daleko ga od sebe baci. Tako je on od vile svoju snagu dobio.

Kaže mu onda vila: „Kad prvi pazarni dan dođe, ti ćeš izaći na at-mejdan gdje se konji prodaju, da tražiš sebi konja. Naći ćeš jednu gubavu doratastu kobilu i pod njom doratasto ždrijebe. Kupi je pošto-zašto i čuvaj to ždrijebe dok ne bude naraslo za jahanje. Ako ti ikad dođe do velike nevolje - samo pozovi mene, ja ću ti uvijek u pomoć doći!" I u taj čas nestane i nje i njezina djeteta.

Kad je došlo vrijeme prvom pazaru, uzađe Alija na at-mejdan da traži sebi konja. Naiđe jedna žena, goni kruške na gubavoj kobili, a pod kobilom doratasto ždrijebe. Alija se lijepo nagodi i kupi kobilu sa ždrebetom, pa ih odvede u gospodarevu štalu. Dan po dan, za godinu dana naraste to ždrijebe koliko drugo za tri godine. Jedne noći svrati Alija poslom u štalu, kad ima šta vidjeti: njegovo ždrijebe dobilo krila. Puštalo bi ih samo po noći, kada nikoga nema u štali i kada niko ne vidi. A ni Alija nije htio pokazivati daje dobio snagu i da je jak. Ali kada bi se god s djecom igrao, bacao kamena s ramena ili skakako iz mjesta — uvijek bi svima kamen odbacio i skočio dalje od svih.

Dan po dan, dođe i ljeto, a s ljetom i vršidbe. Alija je vrho pšenicu s Husrev-begovim kćerkama u Sarajevskom polju, kad dođe glas da se Husrev-beg bije sa svojom vojskom negdje u brdima protiv Vuka Jajčanina, koji vodi na Sarajevo trista Jajčana. Alija se, kad to ču, krišom izvuče, te u štali osedla svog krilatog dorata i pojuri svom gospodaru u pomoć.

Husrev-beg se hrabro borio s Vukom Jajčaninom, ali je već bio posustao i stao uzmicati. Odjednom ugleda nepoznata junaka na krilatu konju kako mu juri u pomoć i začas rastjera neprijatelje oko njega. U toj trci rane Husrev-bega po ruci. Onaj nepoznati junak

izvadi začas maramu iza pasa, te Husrev-begu poveza mišicu po kojoj su ga ozlijedili sabljom. Nije Husrev-beg stigao da ga upita ni ko je, ni odakle je, a već se junak dalje u borbu uputio, pa rastjera sve neprijatelje i lijepo se negdje izgubi, kao daje u zemlju propao.

Po vremenu, vrati se Husrev-beg kući s vojskom. Dođe kući. Pita ga žena kako mu je bilo na vojni, kako je prošao. Kaže njoj Husrev-beg da bi se loše svršilo i da bi bitku izgubili da se nije pojavio jedan nepoznat junak na krilatu konju, koji je svu vojsku Vuka Jajčanina rastjerao i sabljom isjekao. „Kad su me, kaže, u tom boju u ruku ranili, taj mi je junak svojom maramom ranu zavio, eno marame u mojim bisagama!" A žena skoči da vidi, pa u bisage, izvadi maramu, stade je razgledati tamo i ovamo, pa reče Husrev-begu: „Ja znam, beže, čija je ovo marama! Ja sam ovu maramu našem slugi Aliji dala. I znam da ga dva dana nije bilo kad smo najviše posla imali, kada je vršidba bila." Husrev-beg bfže poruči da mu dovedu Aliju. Dođe Alija, opet isti, kobajagi jadan i čemeran, ali Husrev-beg pred njirn na noge skoči, dočeka ga i kraj sebe na šiljte posadi: „Alija, ti si toliko godina u mene služio i zadužio si me, treba da ja tebe isplatim, nisi ti više za mene, da mi budeš sluga. Junak si ti veći od mene!" Te, bogme, lijepo ga isplati i oprosti se s Alijom.

Od tada je Alija počeo po svijetu hodati i s najvećim junacima megdane dijeliti. Priča se da mu je po tome i prezime nastalo, jer ono (Đerz-elez) znači „borac s buzdovanom", biva buzdovandžija. Pričalo se da se, u staro vrijeme, ratovalo tako da bi carevi izabrali kakva junaka da ih zastupa u dvoboju s drugim carem, pa bi ti junaci na dvoboju bili umjesto careva. Kažu da su se tako nekada zemlje i gradovi osvajali. Tako je Alija Đerzelez više puta izlazio na

megdan umjesto turskog cara i uvijek je megdan dobio.

Bilo je donedavno u Sarajevu živih ljudi koji su zapamtili jednu šuplju brezu na Klokotima kod Kiseljaka, koju je buzdovanom probio Alija Đerzelez kada je ono gonio Vuka Jajčanina. Doskora su se, kažu, i na kamenu, pri dnu munare na Ulomljenici džamiji, mogle vidjeti udubine za koje se vjerovalo da su otisci prstiju Alije Đerzeleza.

O smrti Alijinoj pjesme su pjevane i pričalo se na razne načine. Jedni su kazivali da ga je na [c] "^zovu polju kod Mrkonjića, u ljutoj Krajini, pogubio baš Vuk Jajčanin. Kažu daje on zatekao Aliju na molitvi, te mu se prikrao i sabljom ga posjekao, jer Alija, iako je vidio da će poginuti, nije htio da prekine molitvu. Jedna je pjesma spomenula kako je Aliju na Romani)i pogubio neki hajduk Sava od Posavlja, ali teško da je tako bilo. Treba istinu govoriti, a do nje nije lako doći.

Na Gerzovu polju i sada ima jedno turbe za koje se vjerovalo da je u njemu sahranjen Alija Đerzelez. Tome turbetu dolazio je svijet izdaleka, osobito oko Alidžuna (Ilindana), pa bi slavio uspomenu na ovog junaka. A stari su ljudi pričali da se buzdovan Alije Đerzeleza čuvao u Sarajevu, u tekiji „Sedmorice braće", ali kada je jednom prilikom Sarajevo gorjelo, propao je tom zgodom i Alijin buzdovan.

a. K. Hormann, *Narodne pjesme Muslimana u BiH,* sabrao K. H. 1888-1889, Sarajevo 1933.

b. Poznati junak muslimanskih epskih pjesama i istaknuta ličnost historijske narodne tradicije Alija Đerzelez je, prema današnjem stanovništvu nauke, historijska osoba. Bio je ratnik i junak Bosanskog krajišta. U izvještaju o Krbavskoj bitki (1493) anonimnog turskog ljetopisca s početka XVI vijeka, spominje se izvjesni Gerz-Iljas, koga komentator izvještaja dovodi u vezu s epskim Đerzelezom. U turskom popisnom deftera iz 1485. godine, u nahiji Dobran kod Višegrada, upisan

je timar Gerz-Eljaza, a istaknuti junak Gerz-Eljas spominje se i u obimnom izvještaju turskog historičara Ibn Kemala (1468-1534) o ratnim zbivanjima na Bosanskom kraj ištu u godinama 1479-1480.

U prvim godinama nakon osnivanja zadesila je Sarajevo jedna veća nesreća: grad je porobljen i popaljen, i to u jednu srijedu mjeseca novembra 1480. godine. U akciji mađarske vojske, u Bosnu su, sve do Jajca, prodrle čete koje su vodili hrvatski ban Ladislav od Egervara, Petar Doezi i Vuk Grgurević, despot srpski. Vuk je od Jajca stigao do Sarajeva i harao ga tri dana. Ovaj događaj je opjevan i u narodnim pjesmama.

53. Kraljević Marko i brat

Ima više od dvjesta godina kako je jedan stari Sarajlija zabilježio predanje o Matijašu, bratu Kraljevića Marka, o kome se pričalo u starom Sarajevu. Zapisao je da u Sarajevu nije bilo nijedne crkve sve do vremena Gazi Husrev-bega. Jednom Husrev-begov rob (sluga) Matijaš zamoli svog gospodara da dozvoli izgradnju crkve, makar i od pletenog pruća. Husrev-beg mu dozvoli gradnju, pa je dugo vremena takva pravoslavna crkva postojala u Sarajevu.

Ali, pričalo se da taj sluga nije bio Matijaš, već Andrija, drugi brat Kraljevića Marka, i daje on izmolio od Husrev-bega dozvolu za gradnju crkve. A treći su kazivali da su hrišćani zamolili Husrev-bega da dozvoli gradnju bogomolje, sasvim malu građevinu, toliku da može stati makar na bivolju kožu. Husrev-beg im tako i dozvoli. Kada je dozvolu dobio, Kraljević Andrija isiječe bivolju kožu na tanku oputu, ta na taj način zaokruži jednom jedinom bivoljom kožom povelik prostor na kome je sagrađena današnja Stara crkva u Sarajevu.

Govorilo se daje i Kraljević Marko bio jednom u Sarajevu, kada je tražio svog brata Andrijaša.

Pokazivali su kod Bentbaše, kraj Pehlivan stijene, dvije litice između kojih je prolazio stari put za Sarajevo i na njima dvije oznake. Kada je tuda naišao Kraljević Marko, bilo mu je tijesno pročiste se, kažu, odupro o jednu stijenu nogom, a o dragu rakom, pa ih razmaknuo i tako prošao. Sve do nedavno mogle su se vidjeti udubine, jedna u obliku opanka, a draga u vidu ljudske šake. To su, vele, uspomene na prolazak Kraljevića Marka.

A govorilo se i to kako se Kraljević Marko pobratio s Alijom Đerzelezom, kako su obojica isti san usnila, pa su krenuli po svijetu da jedan dragog traže. Susreli su se na nekom polju, pa se pobratili i od ljutih neprijatelja postali vjerni pobratimi. O tome su i pjesme pjevale, sve do naših dana.

a. Mula Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis 1746-1804.* (u daljem tekstu: Bašeskija), Sarajevo, 1968, str. 399; M. Živković, *nav. djelo,* str. 34; Vilenjak, *Begova džamija u Sarajevu,* Kalendar Novi Trebević II, Sarajevo, 1893, str. 122; V. Skarić, *Srpski pravoslavni narod i crkva u Sarajevu,* Sarajevo, 1928; Isti, *Sarajevo i njegova okolina,* Sarajevo, 1937, str. 56; L. G. Bjelokosić, *Markova stopa,* Karadžić I, Aleksinac 1899, str. 96; K. Hormann, *nav. djelo,* str. 594-595.

b. Kraljević Marko je bio najstariji sin i nasljednik (1371-1395) srpskog kralja Vukašina. Neznatan i malo poznat kao vladalac (kralj Marko), iako turski vazal, brzo je postao vrlo popularan u predanju Južnih Slovena i najomiljeniji junak narodne pjesme.

Stara pravoslavna crkva osnovana je, po tradiciji, oko 1530. godine; međutim, Sarajlije pravoslavne vjere imali su i ranije u Sarajevu svog sveštenika. Teško je vjerovati da su Turci, nakon konačnog osvojenja Bosne, dozvolili gradnju bilo kakve nove crkve, pa postoji mišljenje daje Stara pravoslavna crkva sagrađena na mjestu znatno starije porušene hrišćanske bogomolje. Uz crkvu se od 1539. godine pominje i pravoslavna škola.

VI
TURBETA I KULTNI GROBOVI

54. Turbe sedmorice (Jedileri)

Za turbe Sedmorice braće (Jedileri) „Sedam braća" u Bistriku jedni su pričali da je u njemu sahranjeno sedmoro braće koji su se oduprli navali vojske Eugena Savojskog, kada je bio provalio u Bosnu, i da su sva sedmorica u borbi izginuli. A drugi su vjerovali i pripovijedali daje ovo turbe sedmorice derviša koje je nevine pogubio Gazi Mustafa Daltaban-paša, radi krađe novca iz državne blagajne.

Onoga dana kada je krađa izvršena, zateklo se u Sarajevu sedmorica nepoznatih derviša. Kad se krađa ustanovila, vlast odmah uhapsi njih sedmoricu, pa iako oni krađu nisu priznavali, paša ih osudi na smrt. Izvodili su ih na gubilište jednog po jednog i sjekli ih redom, sve do posljednjeg. Tada reče paša tom posljednjem dervišu: „Priznaj da ste vi ukrali blago i reci mi gdje ste ga sakrili, pa ću ti oprostiti život." *Derviš mu odgovori da su on i njegovi drugovi nevini,* a da su krađu počinili nekakvi trgovci iz Pljevalja, koji blago nose skriveno u vrećama zobi i bježe prema Višegradu. Derviš optuži pašu daje veliki grešnik kad nije vidio da anđeli hvataju krv njegovih nevinih drugova u zlatne posude, jer oni su dobri (sveti) ljudi. To reče i podmetnu glavu pod sablju. Kako je obećao dervišu, paša pošalje potjeru za kraljivcima, pa su ih uhvatili baš kada su prelazili Drinu, na mostu kod Višegrada, na granici bosanske pokrajine. *•

a. I. Varatanović, *Legenda i istorija o „turbetu sedmorice" u Sarajevu,* Jugoslovenska pošta III, Sarajevo, 1931, br. 78, str. 15; R. Kadić, *Legende o mističnim moćima sarajevskih grobova i turbeta,* Jugoslovenski list XXIII, Sarajevo, 1940, br. 53, str. 9; H. Dizdar, *Legende i istina o Jedilerima,* Osvit II, Sarajevo, 1943, br. 82-83, str. 4.

b. Po heterodoksnom islamskom vjerovanju, Jedileri su sedmorica evlija (dobrih) koji, poput krklera i učlera, predstavljaju nadzemaljsku vladajuću duhovnu hijerarhiju. 0 postanku ovog turbeta nema pisanih dokumenata i sve što se o njemu zna legendarnog je postanja. O kultnim mjestima u starom Sarajevu vidi: Prilozi za orijentalnu filologiju XXX1/1981, str. 111-129.

55. Koštrino turbe

U Huremuši ulici na Hridu stajalo je, u groblju, jedno turbe koje je narod podigao nad grobom nekog Husein-efendije. Bilo je to drevno turbe, u kome su nad kuberom stajala dva nišana, bez saruka i natpisa. Uzglavni je nišan na vrhu bio malo udubljen, pa su u njega žene sipale pomalo vode. Nakon što bi obavile molitvu, crple su vodu i upotrebljavale je kao lijek. Vjerovalo se da liječi od mnogih bolesti.

Pripovijedalo se daje Koštro jednom pošao na put i daje htio, kako mu je vjera nalagala, da se po propisu okupa. Pomisli: da nije musliman, ne bi morao ovu dužnost da izvrši. Samo Što je to pomislio - umre.

A živjela je u to isto vrijeme u bečkog cara kći Koštra, koja se osjećala muslimankom, iako je to krila. Dogodilo se da je i ona umrla u onaj isti tren, kad i Husein-efendija. Husein-efendiju ukopaju, a djevojku, carevu kćer, zakopaju u Beču po hrišćanskom običaju, sa svim njenim nakitom i dragocjenostima. Ali kudret deve, božje pomoćnice, prenesu mrtvo tijelo Husein-efendije u Beč i zamijene ga s tijelom djevojke Kostre.

Jedne noći pođu neki kradljivci da otkopaju taj grob careve kćeri i da pokradu blago iz njezina groba, pa pošto su otvorili grob - ugledaju u grobu mrtvog Husein-efendiju! To se razglasi, te od usta do usta dođe ta priča do Sarajeva. Qudi pođu da otkopaju grob Husein-efendije na Hridu, otvore, kad u grobu zaista leži mrtva djevojka, onoga bečkog cara kćer. Stoga su se najviše žene i okupljale oko Koštrina turbeta i molile za zdravlje.

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM XXII, str. 70-71; M. Hadžijahić, *Sarajevske džamije* I, str. 234.

b. Turbe je postojalo na Hridu sve do 1939. godine. Historijski podaci ne bilježe Husein-efendiju Koštru, kao ni vrijeme nastanka turbeta.

56. Turbe u vinogradu

U džamiji na Vinogradu, u sjevernom dijelu starog Sarajeva, nalazi se jedno skromno drveno turbe koje su ponekad obilazili sarajevski momci i molili se za dušu nepoznatog pokojnika koji je u turbetu sahranjen. Vjerovalo se da će ih on zaštititi od regrutovanja u austrougarsku vojsku u koju su, po zakonu, morali ići.

a. M. Mujezinović, *Islamska epigrafika u BiH,* I, str. 449.

b. Turbe kraj džamije Rogo-zade u Vinogradu nastalo je relativno kasno, poslije godine 1600. Kao i naseljavanje čitave ove mahale, predanje njegov nastanak pripisuje doseljenicima iz Mađarske. U narodu je vladalo uvjerenje da su u turbetu i u groblju oko njega sahranjeni neki vidoviti ljudi.

57. Turbe Urjan-dede

U ovom je turbetu sahranjen neki Urjan-dede, stari derviš. On je, kako kažu, sa svojim bratom došao u Bosnu sa sultanom Mehmedom Osvajačem i u Sarajevu umro. Vjerovalo se da on ne voli da ga iko obilazi, ljuti se kad mu neko remeti njegov vječni mir, pa je narod to turbe zvao „ljutim turbetom".

a. R. Kadić, *nav. djelo,* str. 9.

b. Turbe Urjan-dede nalazi se zapadno od džamije na Soukbunaru, u blizini starog Jevrejskog groblja. Bilo je porušeno 1878. godine, ali je obnovljeno 1910. godine, kada je postavljen novi nišan s natpisom.

58. Turbe Džebar-dede

Nalazilo se nedaleko od turbeta Urjan-dede, na nekadašnjoj Šatoriji. Pričalo se daje u turbetu sahranjen Džeber-dede, nasmiješeni derviš - nekšibendija, vojnik šehid u vojsci Osvajačevoj, brat Urjan-dede. Vjerovalo se da u duše onih koji ga obilaze uliva radost, pa je stoga narod to turbe prozvao „turbetom radosti" na Pišćivodi.

a. R. Kadić, *nav. djelo,* str. 9.

b. Turbe je porušeno prije Drugog svjetskog rata. O njemu nema historijskih podataka.

59. Turbe na Alifakovcu

U velikom muslimanskom groblju na Alifakovcu, među starim nadgrobnim spomenicima, ističu se dva jednaka turbeta, podignuta na četiri stupa. Po predanju, u njima su sahranjeni Jusuf-paša Cuprilić, došljak koji se bio sklonio i krio u Sarajevu, sin nekog kadije

Jahje. Bio je običaj a se u groblju na Alifakovcu sahranjuju stranci i musafiri, gosti koji su umrli u Sarajevu.

a. M. Mujezinović, *Stari Alifakovac u Sarajevu,* Naše starine VIII, Sarajevo, 1962, str. 131-132.

b. Turbeta u Alifakovcu podignuta su u XVIII vijeku, jedno nad spomenutim sinom doseljenika iz Turske (Jahja efendije), umrlog 1779/1780. godine; a pod drugim turbetom, u grobu označenom manjim uzglavnim nišanom, sahranjen je Jusuf-paša koji je, kako se pričalo, bio zapovjednik tvrđave Tebriz i bio osuđen na smrt, ali je pobjegao i u Sarajevu živio krijući se. Turbe nad njegovim grobom podigao je spomenuti kadija Jahja istovremeno kada i svom sinu. Vidi i komentar za br. 62.

60. Grob braće Celja

Na uglu starih ulica Magode i Megare nalazila se jedna mala džamija, zvana Jakub-pašin mesdžid. Uz džamiju je bilo groblje, a tu i grobovi braće Celja. Po predanju, oni su živjeli u Čeljigovićima, na jugoistočnoj strani Sarajeva, u predjelu koji je po njima i dobio naziv. Pričalo se da je bilo sedmoro braće Celja i da su u Čeljigovićima imali vlastitu tekiju, jer su bili derviši koji su se jedino bavili bogosluženjem.

Najstariji im se brat zvao Sulejman-dede i bio im je derviški šejh. Za njega se govorilo da je jednom prilikom, pred svoju smrt, napisao pismo sultanu u Carigrad, u kome je predskazao buduće događaje: da će se „Rus" i „Nijemac" sporazumijeti i da će od toga turska carevina veliku štetu da pretrpi.

I uzglavni nišani nad grobom braće Celja bili su, kažu, na vrhu malo izdubljeni i kada se u ove udubine nalije kišnica, dolazile bi žene, i moleći se, ciple kašikama ovu vodu, pa pile ili nosile kući „za lijeka" od raznih bolesti. A ako je bila dugotrajna suša, žene bi same donosile vodu, sipale u te udubine i molile za kišu.

a. S. Kemura, *nav. djelo,* str. 210; A. Nametak, *Islamski kulturni spomenici turskog perioda,* Sarajevo, 1939, str. 26; M. Mujezinović, *Islamska epigrafika* I, str.90.

b. Džamija i groblje sa grobovima braće Celja više ne postoje. Sačuvan je samo jedan nišan na kome nema natpisa, pa se ništa ne može znati o ovoj braći. Najpoznatiji je Ismail-čelebi-dede, zvani Celjo, koji je sa braćom pokopan kraj džamije Jakub-paše zvanog Mago.

61. Grob siteNefe

U groblju iza Bakija nalazio se jedan zaravnjen i zapušten grob, u kome je, po pričanju sahranjena „sita" Nefa (Nefisa). Taj su grob obilazile one Sarajlije koje su željele da im se „gladne oči" i pohlepa zadovolje onim što im je sudbina dodijelila. Pravo su stari ljudi govorili da nije jadan onaj ko malo ima, već onaj koji traži više.

a. R. Kadić, *nav. djelo,* str. 9.

b. Nefisa-kaduna, poznata kao Vaizkinja bula, koja je smatrana evlijom, pokopana je u tzv. Velikom groblju.

62. Dedin grob u trnju

nalazio se također na Bakijama. Vjerovalo se da čak ako neko i uredi grob i očisti ga od trnja, sutradan će ponovo osvanuti zarastao kako bi se dedi koji je u njemu pokopan obezbijedio mir. Niko ne zna ko je taj čovjek koji je u grobu sahranjen, a obilazio gaje narod u vrijeme dugotrajne suše i molio za kišu. Neka svjetlost, kažu, obasjava njegov grob!

a. R. Kadić, *nav. djelo,* str. 9.

b. O ovom kultnom grobu nema nikakvih dragih podataka.

63. Merdžan Kaduna

Bio je u Sarajevu neki Mel šejh i sestra mu Hava kaduna koja je imala kćerku, Merdžan kadunu. Merdžan kaduna je bila udata za nekog velikog pijanicu, koji bi je vazda tukao. Ali, pričalo se, da je Merdžan kaduna sve strpljivo podnosila, čak je, kažu, i štap kojim ju je tukao muž omotala pamukom i mekom krpom, da ne bi ruku nažuljao dok je tuče. Tako je Merdžan kaduna postala evlija (dobra). Jer, pričalo se, žena može postati evlija za četrdeset dana, a muškarac ne može ni za četrdeset godina.

Za vrijeme gradnje zidina oko starog grada na Vratniku dogodio se ovakav slučaj: kada se narod skupio i kada je doneseno kamenje za podizanje zida, gradnja je u početku dobro krenula; ljudi su kamen dodavali jedan drugom iz ruke u ruku, a majstori su umjesto kreča miješali so i jaja da zid bude tvrđi. Ali, na Ravnim Bakijama, zid se najednom mjestu nikako nije mogao održati. Ono što bi se preko dana sazidalo, to bi se po noći samo srušilo. Glavni zidar pozove onde jednog starog hodžu za koga se govorilo da je vidovit i upita ga zašto se zid na tom mjestu nikako ne može održati. Kaže mu hodža: „Sigurno je na tom mjestu ukopana kakva evlija! Kad se to mjesto ogradi, pa ga zidom zaobiđete, zid se više neće rušiti." Zidari tako urade i bez muke dovrše zidanje grada. Kažu da je na tom mjestu bio grob Merdžan kadune.

a. S. Traljić, *Iz narodne tradicije muslimana,* Islamski svijet IV, Sarajevo, 1935, br. 133, str. 6.

b. Sarajka Merdžan kaduna je historijska ličnost i umrla je u Sarajevu 1695/1696. godine, kako je pisalo na njenom nadgrobnom spomeniku. Varijanta ovog predanja sadržana je i u narodnom pričanju o jednom ashabu, drugu i sljedbeniku Muhamedovu, koji je često dolazio kući ljut, a žena bi mu, odmah kraj vrata, ostavljala štap, da mu je pri ruci.

64. Karačin grob

U groblju nad Kovačima nalazio se grob u kome je, po predanju, bio pokopan neki Karača. Bio je, kažu, čudotvorac, pa se u danima pred austrougarsku okupaciju Bosne i Hercegovine 1878. godine, pričalo po Sarajevu da će Bosnu od „Švaba" odbraniti Karača. Kad bude najžešća bitka on će ustati iz svog groba, a kada „Švabe" dođu do Alipašine džamije, iz svakog prsta njegovih raku zapucaće po deset topova i tako će satrti neprijatelja.

a. V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina,* str. 280.

b. Karača je legendarna ličnost starog Sarajeva, čiji je grob donedavno stajao u najstarijem dijelu groblja nad ulicom Kovači. Legenda o Karači priča daje u Sarajevo došao sa sultanom Osvajačem; historijskih izvora o njemu nema.

65. Grob žutog hafiza

Za Žutog ili Sari hafiza narod je vjerovao da je evlija. Grob mu se i sada nalazi u groblju na Kovačima, a vjerovalo se da će onoga ko pokraj groba prođe, a ne prouči molitvu za hafizovu dušu, boljeti noge. Ako se to desi, valjalo je uzeti malo zemlje s hafizova groba, ponijeti kući i moliti se nad tom zemljom, pa će bolest proći. Ako zemlju sutradan ne vrati na grob odakle je uzeo, vjerovalo se da taj čovjek neće imati mira sve dok zemlju ne vrati.

Bilo je mnogo priča o Žutom hafizu, ali je zapamćena tek poneka. Tako se pripovijedalo kako su se neke šaljivdžije dogovorili da malo ismiju Žutog hafiza. Polegnu jednog svog dra^a u tabut, mrtvački sanduk bez poklopca, pa pozovu Žutog hafiza da nad njim prouči dženazu, molitvu za mrtve. Hafiz dođe i upita ga: „Hoćemo li klanjati dženazu živom ili

mrtvom čovjeku?" Oni se, ko bajagi, začude i odgovore: „Ko je još klanjao dženazu živom čovjeku? Mrtvom ti klanjaj!" - „Tako i jeste", saglasi se hafiz. Pošto su klanjali dženazu i ispratili Žutog hafiza, otkriju tabut, kad u tabutu nađu svog druga mrtva.

Pripovijedalo se i to daje nekoj ženi, kad se selila iz jedne kuće u drugu, nestalo nekih stvari, nekojoj ih bio ukrao. Ona ode na hafizov grob i uzme malo zemlje s njegova mezara, te donese kući. Oko ponoći ukaže joj se u sobi gdje je spavala čovjek potpuno žut, bijele brade, u zelenu džubetu, pa joj reče: „Sto mi ne daš mira? Stvari koje tražiš ukrali su ti kolari što su ti prtljag preseljavali!" I tako je i bilo. A bio se toj ženi javio Žuti hafiz za koga se, za života njegova, vjerovalo da je vidovit, pa su mu se ljudi obraćali raznim molbama.

Neki je Čeljo zbog svojih pogrešaka bio protjeran iz Sarajeva. Živio je u progonstvu i skoro se bio navikao na tuđinu. Kad, jednog dana ugleda on na ulici Žutog hafiza kako mu ide u susret. Čeljo se začudi, pa ga upita: „Kada si ti, hafize, došao? Jesu li to i tebe protjerali iz Sarajeva?" Na to mu hafiz odgovori: „Ja sam, Čeljo, došao po tebe, da te vodim kući u Sarajevo. Stani mi malo na nogu i zatvori oči!" Čeljo mu stane na nogu i zažmiri, a kad mu hafiz reče da otvori oči, on vidje da više nije u tuđem svijetu, nego na sred Kovača u Sarajevu. Hafiz ode svojim poslom, a Čeljo lijepo svojoj kući u Čeljigoviće.

a. S. Traljić, *nav. djelo,* str. 6.

b. Žuti hafiz je historijska ličnost. Zvao se Hasan-efendija, a po žutoj boji lica nazvan je Žutim hafizom. Za života se u Sarajevu bavio liječenjem, pa su ga sugrađani smatrali vidovitim. Prema jednom opisu, bio je čudak, neženja i prijatelj derviša. Umro je godine 1778/1779. i sahranjen je u groblju Nadkovači, gdje mu se i sada nalazi nadgrobni spomenik s natpisom.

66. Kajgusuzov grob

Na Pirinu brijegu, u kraju koji se zvao medrese, bila su dva groba, Kajgusuza i njegova druga. To su bili grobovi dvojice bećara, koji su još za života govorili da će, poslije njihove smrti, narod između njih prolaziti. I stvarno, put koji su ljudi kasnije izgradili, prolazio je između njihovih grobova. Vjerovalo se da će se kasnom prolazniku, koji tuda prolazi u gluho doba noći, svašta prikazati i strašiti ga.

a. R. Kadić, *nav. djelo,* str. 9.

b. Kajgusuz je, po islamskim vjerovanjima, božji čovjek ponesen mistikom, bezbrižan religiozni boem ravnodušan prema ovom svijetu. Naziv je turskog porijekla, nastao od riječi kajgu (strepnja, briga) i sufiksa -suz (bez).

67. Grob Ali Ufake

Kako se pričalo i vjerovalo u starom Sarajevu, u groblju u Alifakovcu sahranjen je i neki Ali Ufaka, po kome je čitav ovaj kraj starog dijela grada dobio ime. Kazivali su daje bio malog rasta, pa su ga i zvali „mali Alija" ili Ali Ufaka.

a. M. Mujezinović, *Stari Alifakovac,* str. 131.

b. Navodno, njegov nadgrobni spomenik bez natpisa i sada postoji u groblju na Alifakovcu. Nad sarkofagom su dva manja nišana postavljena dosta blizu jedan drugoga, čime se možda željelo ukazati na to daje pokojnik bio malog rasta. Historijskih podataka o Ali Ufaki nema.

68. Dječiji grob u Staroj crkvi

Živio je u Sarajevu neki udovac, kome je iza žene ostalo nejako muško dijete. Kako je poslom mnogo putovao i od toga živio, odluči da se ponovo oženi da mu ima ko da pripazi sina i da ga njeguje dok je on odsutan.

Tako i učini. Jednom, kada je bio na putu, maćeha - zla i ljubomorna, naljuti se nešto na siroto dijete, a kako ga je i inače tukla i zlostavljala, u ljutnji dohvati siroče i baci ga niz stepenice. Dijete ostane na mjestu mrtvo.

Kada su nekom prilikom otvarali dječiji grob, ljudi ustanove da dječije tijelo nije istrulo, daje „cjelokup", te narod poče vjerovati da se to nevino ubijeno dijete - posvetilo! I onda ga prenesu u Staru srpsku crkvu gdje se i sada nalazi.

a. L. Pavlović, *Kultovi lica kod Srba i Makedonaca,* Smederevo, 1965, str. 211.

b. Istraživači starog Sarajeva i njegove prošlosti nisu zabilježili ovo poznato lokalno predanje, niti su ga pokušali rasvijetliti. Bilješka L. Pavlovića, pisana prije otvaranja kovčega, ima dosta netačnosti. Pretpostavlja se da predanje neće biti starije od XVIII vijeka. Godine 1981. otvorenje kovčeg, u kome su zatečeni dobro očuvani ostaci nepoznatog djeteta, bez ikakvih drugih elemenata za hronološko određivanje.

Grob je u Sarajevu i širokoj okolini poznat kao kultno mjesto koje su posjećivale pravoslavne i druge žene, posebno nefotkinje, i prilikom tzv. Ženskih praznika provlačile se ispod kovčega i ostavljale zavjetne darove u naturi i novcu.

VII
DOBROTVORI, POZNATE LIČNOSTI I ZANESENJACI

69. Abdi Čelebija

U vrijeme kada je Evlija Celebi boravio u Sarajevu, živio je u gradu neki Abdi Čelebija, božji ugodnik. Bio je to, u te dane, iznemogao starac, koji je uvijek išao opijen i zanesen ljubavlju prema Bogu, i kao van sebe. Poznavao je tajne znakove i riznice tajanstvenih znanja, kako je zapisao Evlija Celebi, a njegova su se proročanstva hiljadu puta obistinila.

Jednog dana došao je tako Abdi Čelebija u čaršiju i bazar i hodao zapomažući i vičući:

„Bre diži, bre trpaj u harače, bre stani, bre udri, gasi, ne stoj, bre ode Sarajevo, jao pustinja, obnova, sabahski vjetar, drži, stoj!"

I za čudo božje, te noći pojavi se u kazandžijskoj čaršiji požar i izgorje nekoliko hiljada dućana i kuća. Nekoliko dana kasnije narod je rastrgao subašu gospodara Melek Ahmed-paše stoga što se našao u nezakonitom poslu. Na to je paša sve one koji su sudjelovali u ovom ubistvu povješao, isjekao i pobio. Sutradan je Abdi Čelebija šetao govoreći:

„Eto, dobro bi, a neki postadoše dobri šehidi."

Bilo je još mnogo zgoda o njemu, ali se ne mogu sve spominjati.

70. Deli Nisa-kaduna

Evlija je također zabilježio da je u vrijeme njegova boravka u Sarajevu slovila kao vidovita i neka Deli-Nisa-kaduna. Ona je, zapisao je Evlija, bila nadahnuta otkrovenjem i zanesena, ali dobra i povučena žena. Šetala bi kao daje gluha i nijema.

a. Evlija Čelebija, *Putopis,* str. 130, 131.

b. O Abdi Čelebiji i Deli Nisi nema podrobnijih historijskih podataka, a živjeli su, sudeći prema Evlijinom boravku u Sarajevu 1660, vjerovatno u XVII vijeku.

Požari su bili velika nesreća starog Sarajeva. Od njih je više puta stradala čaršija, a u požaru 1697. godine izgorio je gotovo čitav grad. Između 1460. i 1879. godine veći požari u Sarajevu zabilježeni više od dvadeset puta.

71. Hadži Abdija

Na Trebeviću, na mjestu koje se od starina zove Kneginjac, ima jedno vrelo, zvano Hadži Abdijino. Neki Hadži Abdija izgradio je, a neki su govorili daje samo obnovio, vodovod u tom dijelu grada, pa se i vrelo po njemu prozvalo.

Za Hadži Abdiju se pričalo daje bio veliki štediša, i on i njegova prva žena iza koje je ostao udovac, pa je tako i mogao uštođenim novcima da gradi i opravlja vodovode i čini dobra djela. Kada se ponovo oženio, donese mu jednog dana ta druga žena pitu, da ruča negdje na Hambinoj carini, gdje je nadzirao radnike koji su gradili vodovod. Jedući, opazi Hadži Abdija da je pita toliko masna da se gotovo raspada, pa uzdahnu i reče: „Više Hadži Abdija neće graditi haj rata i činiti dobra djela." Upita ga žena: „Kako to misliš, moj hadžija?" A on joj odvrati daje njemu i prva žena isto tako donosila pitu da ruča, ali je u piti bilo tako malo masla, da se mogla na štapu nositi.

a. N. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 123.

b. Hadži Abdija Arakijadžija, graditelj vodovoda na padinama Trebevića, po kome se zove vrelo i ulica, odnosno mahala Hadžiabdinica, sin je Alijin i stanovao je u mahali Hadži Mustafe Muslihudina pod Trebevićem. U zakladnici iz 1704. godine odredio je da se izvrši popravak vodovoda od izvora do ulice Mjedenice. U svojoj mahali je obnovio džamiju koja je izgorjela 1697. godine, a popravljao je i druge česme u tom dijelu grada. Hadži Abdija je umro 1719/1720. godine.

72. Braća Morići

Narodno predanje pamti da je za turske uprave u Sarajevu živjela imućna porodica Morića, od kojih su najpoznatiji braća Mehmed i Ibrahim Morić. Porodična tradicija zna za oca ove dvojice Morića, Mustafagu i majku im Aminu.

Pričalo se daje Amina imala brata koji je bio paša i koji je jednog dana posjetio sestru u staroj Morića kući, u Vekil harčevoj mahali. Tom prigodom je, kaži, otpasavši sablju, natakao gajtan od sablje o vrat malom Mehmedu i Ibrahimu, a najmlađem sestriću Aliji udario šamar. Kada gaje sestra Amina upitala šta to radi, vele da joj je rekao da šuti, a da će joj on sam donijeti vode s vrela Toplika, stoje i učinilo. Nekoje, kasnije, Amini to protumačio kao predskazanje da će joj oba starija sina biti udavljena gajtanom, Alija da će mlad umrijeti, a ona će piti vodu da odagna muku sa srca.

Braća Morići su bili sarajevski trgovci i vođe pobuna protiv turske vlasti. Bili su u zavadi sa porodicom Halibašića i pričalo se da su se njihove pristaše borile i tukle po Sarajevu kao dvije neprijateljske vojske. Kažu da su se, sve do početka XX vijeka, na vratima Halilbašića kuće vidjele rupe od puščanih taneta, još iz vremena kada su ih, nekom prilikom, Morići bili opsjedali.

Ali, kako se kaže, kada se strijela odapne, natrag se ne vraća, pa su i Morići dodijali vlastima. Pripovijedalo se da su pohvatani na prevaru, za vrijeme popodnevne molitve u Bakribabinoj džamiji na At-mejdanu, koja je stajala prema Ćumuriji ćupriji. Vezane lancima provela ih je straža kroz čaršiju da ih zatvore i smaknu u sarajevskoj tvrđavi. Narod veli, gdje ima uzbrdo, ima i nizbrdo; ta ih je sudbina zadesila jer nisu bili poslušni veziru, bunili su narod i radili šta su htjeli, čak su se bili nametnuli za poglavice Sarajlija.

Pričalo se i to da su Morići bili velike prznice i pijanci, silnici i zulumćari: sjeli bi na sred Šeherćehajine ćuprije jedan prema drugom i pružili svoje dugačke čibuke da im se lule dodiruju. Tako bi sjedili, razgovarali i pušili, a niko nije smio preći preko ćuprije. Čak se pričalo da su oteli nekakav bostanluk (povrtnjak) i poklonili ga službenicima svoje mahalske džamije.

Pamtilo se i vjerovalo da se zemlja zatresla u času kada su njih dvojica zadavljeni, jer, vele, Bog ne trpi nikakva nasilja i ne odobrava ga, makar bilo i opravdano.

Po usmenom predanju, koje su dugo pripovijedalo po Sarajevu, njihova majka Amina preživjela je njihovo pogubljenje, iako pjesme drukčije kažu, i još je dugo živjela nakon njihove smrti. Kažu da se Morićka, kada je saznala da su joj sinovi zadavljeni, zatvorila u sobu iz koje sedam dana nije izlazila, niti je koga sebi puštala, a nije ni jela ni pila. Htjela je da umre od gladi. Ali, kad je osvanuo osmi dan, izašla je iz sobe i rekla snahama: „Priteže glad jad!"

Sjećanje na braću Moriće i njihovo vrijeme dugo je nakon njihove smrti živjelo među Sarajlijama kao „doba Morića" ili kao „vrijeme u kome su se Morići

bunili". Predanje kaže da je i Pašino brdo, na sjevernoj periferiji starog Sarajeva, dobilo naziv po nadimku Mehmeda-Paše Morića, a narod i danas zna da su im grobovi u dvorištu, džamije Vekil harc pod Alifakovcem.

U dvorišni zid uzidana je ploča sa natpisima:

Poznatoj i omiljenoj braći Morićima,
Hadži-Mehmedu i Ibrahim-agi,
Nenadano je puknuo vjetar smrtni,
I obojicu ih začas uništio.
Ostaviše majku u velikoj tuzi i žalosti,
A Gospodar (Bog) neka ih primi svojoj milosti.
Sa jednim uzdahom napisan im je ovaj kronogram:
Neka im je vječni spomen kao mučenicima (šehidima).
Godina 1170. (1757)

a. I. Maranović, *Narodne pjesme po Herceg-Bosni,* Zadar 1906, str. 14-15; S. Kemura, *Sarajevske džamije,* GZM, XXII, str. 103-104; Bašeskija, *Ljetopis,* str. 31-35; H. Kreševljaković, *Morići - prilog povijesti Sarajeva,* Novi Behar DžII, 1938-1939, br. 1^1, str. 3-29; H. Krnjević, *Usmene balade Bosne i Hercegovine,* Sarajevo, 1973, str. 255, 353, 495; M. Mujezinović, *Islamska epigrafika* I, str. 340-341.

b. Sjećanje na braću Moriće i njihovu pogibiju živi u Sarajevu sve do danas. Čini se da je tome, na prvom mjestu, zaslužna usmena balada (zabilježena u više varijanata), u kojoj se govori o nastojanjima njihove majke da ih oslobodi i spase, te o njenoj smrti nad mrtvim sinovima.

Uočljiv je izraziti nesklad između lirske, tragikom prožete balade, i usmenih proznih predanja o braći Morićima. Dok ih stihovi popularne narodne pjesme slikaju kao nepravedno osuđene vođe domaćeg otpora tuđinskoj vlasti i zaštitnike sirotinje, fragmanti zabilježene prozne tradicije i očuveni memorati prikazuju ih kao neobuzdane nasilnike i zulumćare.

Braća Morići bili su članovi stare sarajevske aginske

porodice i pripadali su janičarima-serdengečdijama (jurišnicima). Nakon desetgodišnjih buna i nemira u Bosni, posebno u Sarajevu, pogubljeni su marta 1757. godine, sa još dvadeset drugova. Spomen-ploča u stihovima, koja bilježi njihovu nasilnu smrt, čuva se u dvorištu džamije Vekil harč, u blizini kuće u kojoj su živjeli.

73. Dobro je ponekad biti niko i ništa

Živio je tada u Sarajevu, negdje u nekoj maloj kućari pod Trebevićem, neki siromašni hamal. Nigdje ništa nije imao osim žene i jedva je sastavljeno kraj sa krajem.

Jedne noći, dok je spavao sa ženom, probudi ga pucanje topova sa tabije. Probudi se i žena, pa ga, uplašena upita: „Staje ono? Sto to puca u ovo doba?" - „Znaš, ženo, odvrati hamal, u Sarajevu je ovih dana buna bila. Digli se age, begovi i draga gospoda protiv cara, ali ih pohvataše, baciše u tamnicu i osudiše na smrt. Juče je iz Stambola došao carev kapidži-baša i donio za svakog osuđenika po svilen gajtan kojim će ih udaviti. Ono ih sada dželati rastavljaju s dušom, a top sa tvrđave za svakog od njih opali, puca im pred dušu." Upita ga žena: „A koji su to, kukala im majka?" Hamal joj odgovori: „Sve sami prvaci i gospoda sarajevska: Morići, hadži Pašo i brat mu Ibrahim, Hajdar-paša i drugi."

Zamisli se žena u ušuti, pa pokrivajući jorganom i muža i sebe, reče: „Bogu hvala, neka si ti meni niko i ništa."

a. Ova kratka priča bila je poznata među starim Sarajlijama i često je pratila kazivanja o pogibiji braće Morića i ostalih buntovnika; upor. H. Tahmiščić, *Poezija Sarajeva,* Sarajevo, 1968, str. 87.

b. Kazivanje slika događaje iz burne 1757/58. godine i odražava ličnu nesigurnost i iskustva Sarajlija u otporu osmanlijskih vlasti.

74. Mišćo belukčija

U jednoj mahali na Ploči, poviše Kovača, živio je neki Mehmed, sin Jusufov, zvani Mišćija, ili Mišćo, belukčija koji se bavio izradom ženske odjeće, jeleka, fermena i drugog. Bio je poznat mujezin Kebkebirove džamije, koji je svakog dana, u zoru, sa munare okuisao i svojim glasom budio grad. Po tome je postao čuven u starom Sarajevu, a to vidimo i po tome što se džamija Kebkebir hadži Ahmetova, u kojoj je Mišćo sve do starosti bio mujezin, prozvala po njegovom nadimku - Mišćina džamija i mahala. Eto, zadužbina je i dobar glas što ga nakon smrti ostavljamo za sobom.

a. Bašeskija, *nav. delo,* str. 338; M. Mujezinović, *Islamski epigrafika I,* str. 273-274.

b. Mehmed zvani Mišćija živio je u XVIII vijeku, a umro je u Sarajevu 1786/87. godine. Za jedan grob u velikom groblju nad Kovačima, upravo prema Mišćijinoj džamiji, nad kojim su dva manja nišana od zelene sedre bez natpisa, predanje kaže daje grob ovog glasovitog sarajevskog mujezina.

75. Moše Danon

je zapamćen u tradiciji bosansko-hercegovačkih Jevreja-Sefarda zbog svoje pobožnosti, pravičnosti i po neobičnom, - prema narodnom predanju čudesnom - spasenju taoca, Jevreja koje je Ruždi-paša u Sarajevu bio zatvorio i već osudio na smrt. Moše Danon je sahranjen kraj Stoca, gdje mu je sarajevska jevrejska zajednica podigla spomenik. Narod je svake godine, oktobra mjeseca (4. marhešvana po jevrejskom kalendaru) hodočastio na njegov grob i slavio uspomenu na rabina Mošu Danona i njegove zasluge.

a. M. Levy, *Die Sephardim in Bosnien,* Sarajevo 1911, str. 81.; I. Rizvanbegović, *Stari jevrejski nadgrobni spomenici ka Krajšini kraj Stoca,* Naše starine III, Sarajevo, 1956, str. 265-267.

b. Povod za nastanak ove jevrejske tradicije je historijski događaj: početkom XIX vijeka je neki Moše Havijo, član sarajevske jevrejske opštine, u Travniku prešao na islam, dobio ime Ahmed i uvukao se među derviše. Neko se vrijeme bavio proricanjem i liječenjem raznih bolesti, ali je iznenada nestao. Bosanski valija Ruždi-paša optuži za njegov nestanak sarajevske Jevreje, a prava mu je namjera bila da ih ucijeni i tako dođe do novaca. Stoga je zatvorio sarajevskog nadrabina Mošu Denona i deset njegovih saradnika. Kako se bio pronio glas da su već osuđeni na smrt, ugledni Sarajlija Ali Asaka pobuni ionako nezadovoljne sarajevske prvake koji nisu trpjeli Ruždi-pašu, pa provale u zatvor, oslobode taoce, a paša pobjegne iz Sarajeva natrag u Travnik.

Novac sakupljen za otkup Moše Danon je odredio za dovršenje jevrejskog hrama u Sarajevu (izgrađen 1822). Pred smrt se uputio u Jerusalim, ali je na putu umro, 1815. godine.

76. Hadži Derviš Halač

Jednog zimskog dana, u svom dućanu u Halačima na BaŠčaršiji, hadži Derviš, halač, otpočeo je svoj svakidašnji posao, pucanje pamuka i vune i nalaganje vunom jorgana, pamuklija i zimskih anterija. Odjednom, dođe mu na dućan jedan čovjek i zatraži groš milostinje. Iako preko volje, hadžija mu dade groš bez riječi, a neznanac zahvali i ode svojim putem. Kažu da je od tog susreta s prosjakom hadži Derviš počeo da se bogati. Po vremenu je napustio zanat, počeo trgovati i ulagati novac u nekretnine. Svojim novcima platio je opravku Buzadžijine džamije, o čemu se ovako pripovijedalo:

Jedne večeri je sarajevski mualim, dječiji vjeroučitelj Mehmed Ramić, naišao pokraj Buzadžijine džamije i začuo prepirku bogatijih građana oko doprinosa koji je trebalo dati za opravku

džamije. Te iste noći usnije Ramić san kako se pred Buzadžijinom džamijom dodjeljuje mjesto u raju i kako ga je zaslužio upravo hadžija Derviš Halač. Ujutro se Ramić uputi hadži Dervišu i ispriča mu šta je sanjao, a ovaj odmah odluči da on sam, bez ikog drugog, pokloni novac potreban za opravku džamije. I tako je, pričalo se, džamija opravljena.

a. H. Kraševljaković, *Sarajevo u doba okupacije Bosne 1878. godine,* Sarajevo, 1937, str. 93.

b. Hadži Derviš Kalač je historijska ličnost. Počeo je kao skromni sarajevski zanatlija, koji se, sredinom prošlog vijeka, obogatio trgujući i kupujući kuće i zemljište. Umro je godine 1876. i sahranjen je u groblju uz Buzadžijinu džamiju.

77. Kad je neko baksuz

Pričalo se da je u Mustaj-bega Babica služio neki Mustafa koji je stanovao preko Miljacke u Čeljigovićima. On je svaku večer iz Mustaj-begovih konaka, preko Seherćehajine ćuprije, odlazio kući na počinak, a ranim jutrom dolazio u konake na službu. Bio je dobar, ali nespretan, pa se često pravdao govoreći daje baksuz. Mustaj-beg gaje mnogo volio, pa jedno jutro naredi slugama da kesu s parama odnesu na ćupriju kuda će Mustafa naići, a da iz prikrajka paze da novac ne uzme niko drugi osim Mustafe. Kada je Mustafa naišao preko mosta, prođe pokraj kese i ne podiže je. Zovne ga beg sebi i upita: „Kako si ti, Mustafa, jutros prešao preko ćuprije?" - „Beže, uvijek sam zamišljao kako li je slijepcu kad prelazi preko mosta, pa kada sam jutros naišao na ćupriju, zažmirio sam i žmireći prešao preko nje."

Tada se Mustaj-beg uvjeri da je Mustafa zaista baksuz, jer ne kaže se uzalud: Rodi me, majko, bez svešta, samo nemoj bez sreće!

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 205-206.

b. Mustaj-beg Babić, sin sarajevskog muselima Omer-bega, izdanak bogate i ugledne porodice bosanskih zaima i alajbega porijeklom s Glasinca, postao je bosanski alajbeg 1835. godine. Dio njegovih konaka i sada se nalazi na nekadašnjem Majdanu, u blizini Šeherćehajine ćuprije. Mustaj-beg je obnovio dio te ćuprije 1843. godine, o čemu svjedoči natpis uklesan u podnožje jednog stupa. Sjećanje na ovu sarajevsku porodicu sačuvano je i u nazivu jednog dijela starog Sarajeva (Babica bašća).

78. Dugo je do jutra

Bio je jednom davno jedan vezir u Sarajevu, koji je imao običaj da uzme durbin i da gleda s pendžera, ne bi li gdje opazio čiju lijepu ženu. I tako opazi jedanput lijepu ženu nekog tabudžije, pa pošalje po nju sluškinju da dođe, da će biti vezirovica. Ali tabudžinica odgovori sluškinji da ona ima svog čovjeka, pa nije htjela doći veziru. Vezir se razljuti, pa reče svom muhir-sahibiji da će tabudžiju posjeći. A muhur-sahibija mu odgovori da ne može čovjeka posjeći bez ikakve krivice. Onda vezir počne smišljati kakav uzrok da nađe. Najposlije opremi momka i zovne tabudžiju preda se, pa mu zapovijedi da od akšama do sabaha nastruže i donese stotinu oka talasa. Kad to ču, tabudžija se uplaši, pa zatvori dućan i zabrinut ode kući.

Kad je došao kući, opazi žena na njemu da je kaharli, te ga zapita šta mu je, a on joj ispriča šta mu je vezir naredio. Ali mu žena reče: „Šta si se prepao? Dugo je od akšama do sabaha!" Zovne ga da s mirom večeraju, ali on ne može od brige da jede. Govori mu žena da se ne boji, daje dugo do jutra, ali džaba, on ne može da jede. Poslije večere, prostre žena da spavaju i zovne ga da legne, a on opet kaže da ne može ni da

spava i tako ostane cijelu noć sjedeći. Kad bi pred sabah na jedan sat, kucne neko na avlijska vrata. Ustane tabudžija da otvori, ali najprije upita ko je? Onaj reče: „Ja sam vezirov momak!" Tabudžija opsuje potiho i pomisli: „Što barem nejpričeka dok svane?" Otvori vrata pa zapita momka: „Sta ćeš?" A ovaj mu kaže: „Vezir je umro, pa me poslali kod tebe da mu napraviš tabud do sabaha". Tabudžija brže-bolje otrči u svoj dućan, te do sabaha napravi veziru tabut.

a. H. TahmiŠčić, *Poezija Sarajeva,* Sarajevo, 1968, str. 80.; V. Cajkanović, *Srpske narodne pripovetke,* Beograd, 1927, str. 371.

b. Priča je gotovo identična s turskom narodnom pričom o caru, tesaru i njegovoj ženi. U Turskoj su zabilježene dvije varijante, a poznata je i pripovijetka o caru, kovaču (Nalcioglu) i njegovoj lijepoj ženi, sa istim motivima.

VIII
MITSKA BIĆA, MISTIČNE POJAVE I DRUGA VJEROVANJA

79. Krkleri

Vjerovalo se da onaj ko želi da vidi „dobre" treba da ode na Obhodžu, na istočnu periferiju grada, ili na grob kakvog šehida ili bogougodnika i tu izmoli molitvu za njegovu dušu. Tada će mu se ukazati Krkleri, četrdeset dobrih, u zelenu čohu odjevenih prilika, koje pred zoru, jedna za drugom, žure na jutarnju molitvu.

a. S. Kemura, *Sarajevske džamije,* str. 210.

b. Poput Jedilera, po heterodoksonom islamskom vjerovanju, i Krkleri pripadaju vladajućoj duhovnoj hijerarhiji. Odlazak na kultne grobove, pusta i „sjenovita" mjesta je, po narodnom vjerovanju, preduslov za susret s natprirodnim bićima.

80. Derviš i šehid

Pripovijedalo se kako je neki sarajevski derviš, skoro četrdeset godina svakog dana u prolazu pokraj malog Gaziler turbeta, zastao i palim junacima izmolio molitvu za dušu. Ali, jedne noći, kada se sa ženom vraćao sa sijela kući, propustio je taj svoj običaj i nije zastao da se pomoli. Idući dalje prema Gorici odjednom susrete visoku, u zelenu čohu ogrnutu priliku koja mu priđe i udari mu vruć šamar. „Stid te bilo",

ukori ga, „zar tako prolaziš kraj mog groba, zar ti je preča žena od mene?" Kako se u ono vrijeme vjerovalo, bio je to jedan od one dvojice šehida što su sahranjeni u Gazilerskom turbetu.

a. R. Kadić, *nav. djelo,* str. 9.

b. Vjerovanje da se duše umrlih mogu uvrijediti i naljutiti ako im se ne ukaže dužno poštovanje, veoma je staro, a i danas se susreće kod gotovo svih naroda.

81. Šejtani

Također se pričalo da u sarajevskim hamamima i banjama noću borave šejtani (đavoli). Naročito se to vjerovalo za Ramića banju, iz koje se, kažu, noću često mogla čuti cika, vriska i šejtanska dreka, pa su ljudi izbjegavali da tuda prolaze u kasne sate. Mnogim Sarajlijama su se, navodno, noću prikazivali šejtani i na ulici ili u snovima, kako je zapisao jedan ljetopisac starog Sarajeva.

a. H. Kreševljaković, *Banje u Bosni i Hercegovini,* Sarajevo, 1952, str. 65-69.

b. O šejtanima koji su se, navodno prikazivali pojedincima, ostavio je slikovite zabilješke hroničar Mula Mustafa Bašeskija.

82. Džini

su, po nekadašnjim praznovjericama, slični šejtanima, a mogu se uvući u čovjeka, pa čovjek poludi. Zabilježeno je u starom Sarajevu kako je u jednu ženu bio ušao džin i iz nje bi ponekad progovorio. A bilo je ljudi koji su znali liječiti i čarolijama istjerivati džine, pa su tu ženu doveli jednom poznatom sarajevskom iscjelitelju. On je imao nekakav prsten, talisman, pa

kada bi ga bacio - sakupili bi se ili razišli džini, po njegovoj zamolbi. Taj je čovjek toj ženi stavio svoj prsten-pečatnjak u ruku, i kako piše ljetopisac, u taj čas počeo je džin jaukati, a žene odjednom progovori razumno, pa ubrzo i potpuno ozdravi.

a. Bašeskija, *Ljetopis,* str. 314.

b. Spomenuti ljetopisac ostavio je zanimljiva svjedočanstva o džinima u koje se u njegovo vrijeme (XVIII vijek) u Sarajevu vjerovalo.

83. Čudotvorni izvor

Brezumulja je naziv jednog neobičnog izvora u Dolu na Vratniku. To vrelo bi u proljeće ujutro teklo bistrom vodom, a oko podne bi presušilo. Nalazilo se, kažu, pod mihrabom susjedne džamije, a isticalo je uz obližnju Kupusovu česmu. Vjerovalo se da valja na četrdeset dana prije Jurjeva (Đurđevdana), prije zore, zahvatiti vode s ovog vrela, jer se smatralo da je to lijek od raznih bolesti, osobito za djecu koja ne mogu prohodati.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 69-70.

b. Kultno vrelo Brezumulja vjerovatno je poštovano i prije podizanja džamije i džamijskog mihraba nad njim. Tu džamiju je, prije 1602. godine, podigao Hadži Hasan Nežić (Než-zade), u istoimenoj mahali. Povremena vrela, osobito bogata vodom u proljeće kada se tope snjegovi, česta su pojava u karstnim oblastima.

84. Narodni lijek

Na nekim drvenim koritima pred starim sarajevskim javnim česmama mogle su se vidjeti udubine na mjestima gdje vode iz česma pada u korito.

Praznovjerni ljudi su s tih mjesta izrezivali komadiće korita i to drvo nosili sa sobom kao talisman. To su činili ponajviše oni koji su bolovali od srca, posebno od lupanja srca. Jednom je neka žena upravo izrezivala nožem komadić drveta na česmi u Strošićima, kada je neki prolaznik upita šta to radi. Ona mu brzo odvrati: „Prije ovo iladž (lijek) bio, nego što si ti upitao!" Vjerovalo se da ne valja pitati čemu će nešto služiti, ako je za lijeka.

a. H. Kreševljaković, *Vodovodi,* str. 81.

b. Iako se ovde radi o vjerovanju u vezi s narodnom medicinom, predanje ukazuje na usku povezanost usmenih legendi sa vjerovanjima i praznovjericama u narodu.

85. Predskazanje iz 1878.

Upravo pred okupaciju Bosne i Hercegovine, u ljeto 1878. godine, u Sarajevu su se, govrilo se, pojavili čudnovati crvi na drveću, koji su uništili svo lišće na šljivama i zerdelijama. Toliko su se bili namnožili da su po baštama i po travi počeli ispredati paučinu, tako da je drveće od te paučine izgledalo kao da je obeharalo. Počeli su ispredati paučinu i po avlijama, sačacima, divhanama i sofama, pa su neki morali ostaviti svoje kuće i preseliti na druga mjesta. Nešto slično se događa u pet stotina godina jednom, a ima pojava, poput ove, da se dešavaju jedanput u hiljadu godina.

Derviš-efendija Goraždak, jedan od velikih protivnika Austrijanaca i zagovornik otpora „Švapskoj" okupaciji, protumačio je narodu ovu pojavu kao predznak velike nesreće kojoj se niko ne nada: da će „Švabo" pobijediti. I svi su se po Sarajevu bili uplašili.

a. H. KreŠevljaković, *Sarajevo u doba okupacije Bosne, 1878,* str. 10.

b. Neobične pojave, zemljotresi, komete, iznenadne grmljavine, pojave epidemije ili najezde buba i crva, po narodnom vjerovanju predznaci su krupnih događaja ili velikih narodnih nesreća.

IX

RASTANAK SA SARAJEVOM

Pripovijedali su ljudi da je godine 1816. iz Carigrada došao u Sarajevo jedan turski činovnik sa zadatkom da popravi i proširi zidine sarajevske tvrđave i podigne tabije. Sarajlije su morale donositi kamenje za zidove i kule, i raditi druge teške poslove.

Taj se činovnik bio nastano pred gradom, pod šatorom, pa bi tu sjedio, seirio i uživao gledajući Sarajevo. Jednog dana začuje on bubanj i pjesmu od Kozje ćuprije, pa zapita sluge: „Sta je ono?" Odgovoriše mu da odnekle, iz neke male kasabe, vode svatovi nevjestu da je udaju u Sarajevo. Činovnik naredi slugama da izađu pred svatove i da od nevjeste zatraže jednu zlatom vezenu maramu da mu je pošalje.

Ne prođe mnogo vremena, sjedeći tako začuje Stambolija opet pjesmu i bubnjeve, pa upita sluge: „Šta je opet?" Kažu mu sluge da sada svatovi vode djevojku iz Sarajeva, udaju je u neku daleku kasabu. Na to Stambolija izvadi iz džepa šaku dukata i naredi slugama: „Izađite brzo na put i dajte nevjesti ove dukate!" Upitaše ga sluge: „Zašto si od one prve nevjeste tražio da ti pošalje zlatnu maramu, a ovoj drugoj šalješ šaku dukata?" A on im odgovori:

„Ona prva nevjesta je sretna što je dovode iz male kasabe u veliku varoš da tu provede život, stoga sam od nje iskao maramu. A ova druga je nesrećna i tužna jer se rastaje sa svojim Sarajevom, što iz velike varoši ide u daleku kasabu! Stoga još šaljem ove dukate."

abadžija - suknar, zanatlija koji izrađuje odijela i predmete od sukna (abe)

abdesthana - posebno mjesto u bosanskim kućama i pored džamija gdje se uzima *abdest,* ritualno pranje pred molitvu

aga - gazda, dobro stojeći građanin; gospodar, prvak, veleposjednik, čin vojnih zapovjednika

ahmedija - tanko platno omotano oko fesa ili koje druge kape koja ima oblik fesa

akšam - prvi mrak, zalaz sunca, prvi dio večeri naposredno poslije zalaska sunca

alaj-beg - zapovjednik spahija u sandžaku; nakon reforme turske vojske, alaj-beg je naziv za komandanta žandarmerijskog puka

alem - polumjesec sa tri ili četiri kugle ispod njega, koji se nalazi na vrhu minareta kao ukras

Aliđun - Ilindan (2. avgusta)

amanet - preporuka, zavjet, svetinja

anterija - vrsta gornje haljine, muške i ženske

atmejdan - konjsko sajmište, pijaca gdje se prodaju konji

avlija - kućno dvoriše ograđeno zidom

bajagi — tobože, kao da; često sa prijedlogom „kao": kao bajagi, kobajagi

baksuz - nesrećan, zlosrećan čovjek

bardak - zemljana posuda za vodu, posuda za piće

bećar - neženja, momak samac bez porodice

beg - plemić, gospodin, odličnik, velikaš, viši vojni čin (iznad age)

begluk - begovsko imanje, begov posjed; državno imanje, erar

behar - cvijet voćke, cvat

obeharati - procvjetati

Bejtulah - Ćaba, „božja kuća"

belukčija - zanatlija koji izrađuje pojedine dijelove ženske

odjeće (fermene, jeleke i dr.)

bentbaša, Bentbaša - glavna brana na rijeci; dio Sarajeva gdje rijeka Miljacka ulazi u grad

bez - platno, pamučno platno domaće izrade na kome se veze

bostanluk - vrt, povrtnjak

boza, buza - kiselkasto osvježavajuće piće koje se pravi od kukuruzna, projina brašna

bozadžija, buzadžija - onaj koji pravi i prodaje bozu

bunardžija - zanatlija koji se bavi kopanjem bunara, kladenaca

buzdovan - vrsta starinskog oružja za udaranje, mlat na čijem vrhu se nalazi metalna kugla, pera ili šiljci

buzdovandžija - čovjek koji u borbi nosi buzdovan, boracs buzdovanom

cimina - suha pera (listovi) od luka

čaršija - trgovačka četvrt u gradu, tržište, trgovište

čekrk - vitlo, nasprava za sukanje prediva; motovilo, kolotura

čekrkčija - zanatlija koji izrađuje vitla

čekrk-baba - otac ili djed čekrkčije; čovjeka koji izrađuje vitla, čekrke

čemeran - gorak

čibuk - kamiš, cijev sa lulicom na jednom kraju, služi za pušenje

čifte-česma - dvostruka česma, česma s parom lula za isticanje vode

čoha - sukno bolje vrste, mekše i ljepše

Ćaba - islamska sveta zgrada, svetilište u gradu Meki u Saudijskoj Arabiji

časa - dublja posuda u kojoj se služi žitko jelo

ćebedžija - zanatlija koji se bavi izradom grubih vunenih pokrivača, ćebadi; trgovac ćebadima; ime jedne mahale u Sarajevu gdje su nekada radile ćebedžije

ćuprija - most

dajak - suha batina

defter - bilježnica, registar, protokol; zvanična knjiga turske administracije i računovodstva

derviš - pripadnik islamske sekte, reda koji obavlja posebne obrede pobožnosti

direk - stup, greda, stožer

divhana - prostrano predsoblje (hodnik) na spratu u starim građanskim kućama

dorat - konj tamnocrvene, crvenosmeđe boje

dova - molitva bogu, blagoslov

dućan - trgovačka radnja

džaba - ono što je dato besplatno, poklon; zalud, uzalud

džamija - islamska bogomolja sa jednim ili više minareta

dželat - krvnik, čovjek koji izvršava smrtne kazne nad osuđenicima

dženaza - muslimanski sprovod; pokojnik opremljen za sahranu; obavezna molitva za mrtvog pred njegovu sahranu

džin - nevidljivo biće, duh, demon (dobar ili zao), po islamskom vjerovanju stvoren od plemena

džube - odora, mantija muslimanskog sveštenika, izrađena obično od crne čohe

efendija - gospodin, obrazovan čovjek; počasni naziv za obrazovana čovjeka

evlija - sveti čovjek, „dobri", izuzetan vjernik koji u dubokom asketizmu spozna bića Alaha, postaje božji miljenik i dobiva određene moći na zemlji i svemira

feredža - vrsta ženskog ogrtača (mantila) od crne ili modre čohe, koji su muslimanke oblačile prilikom izlaska na ulicu

fermen - vrsta prsluka od čohe ili boljeg tkanja koji se ne skopčava na prsima

gajtan - uže upredeno ili pleteno od pamuka ili svile; vrpce za ukrašavanje odjeće

gazija (gazi) - heroj, ratni junak, pobjednik; počasni naziv za junaka koji se proslavio u „svetom ratu" protiv nemuslimana

hadž, hadžiluk- hodočašće u Meku koje je jedna od glavnih obave za punoljetnog i ekonomski osiguranog muslimana

hafiz - čovjek koji zna čitav Kuran napamet

haj rat - dobro djelo, zadužbina, dobrotvorna ustanova

hajduk - odmetnik od vlasti, drumski razbojnik, lopov; u našim krajevima također borac protiv turske vlasti za oslobođenje naroda

halač - pucar, drndar, zanatlija koji se bavi pucanjem vune i pauka i nalaganjem tzv. debelih terijera i pokrivača

hamal - nosač

hamam - javno kupatilo, banja; banjica u muslimanskoj kući

herar - vreća od kostrijeti (kozje dlake)

hesećija - pripadnik odabranog odreda vojske u carskoj službi: upravitelj velikog feudalnog posjeda kojim su upravljali najviši funkcioneri centralne turske vlasti

hasećiha-hatun - hasećijina supruga

hatun - dama, gospođa, supruga (kaduna)

havan (avan) - posuda od mjedi u kojoj se tucaju razni prehrambeni artikli; merzer

hise, hiseta - dio-dijelovi; naziv jedne mahale u starom Sarajevu

iladž - lijek

janjičar - specijalna pješadija u koju su, u početku, regrutovani vojnici islamizirani Hrišćani, osnovana u XIV vijeku kao prva stajaća vojska u Evropi; u prvoj polovini XVIII vijeka janjičari su sve više preuzimali vodeću ulogu u trgovini, zanatstvu i poljoprivredi, pretvarajući se u privilegovan sloj sa većim političkim uticajem

janjičar-serdengečdija -jurišnik u janjičarskoj vojsci

jelek - prsluk, ženski prsluk

jorgan - posteljni pokrivač napunjen pamukom i prošiven

kalem - pisaljka načinjena od trske; olovka

kapidži-baša - starješina dvorske službe, koji je često u sultanovo ime, obavljao razne povjerljive funkcije

kasaba - manje otvoreno muslimansko gradsko naselje, varošica

katib - pisar, pisar na dvoru, sekretar

kazandžija - zanatlija koji izrađuje i prodaje bakarno posuđe i druge predmete od bakra

konak - bolja kuća uglednog domaćina; dvorac, rezidencija, prenoćište, noćište

kubura - drveni sanduk nad grobom u mauzoleju (turbetu) obično pokriven zelenom čohom

kudret-deve - deve (kamile) božje pomoćnice, mitske životinje koje izvršavaju božju volju

luka - dio čibuka u koji se stavlja duhan ili cigareta

magrib - zapad; arapske zemlje na zapadu - Tunis, Alžir, Maroko

mahala - manja gradska četvrt, dio grada ili sela

mangala - posuda od bakra ili drugog metala u kojem se drži žeravica radi grijanja

mafijaš - sitan starinski novac, novčić

mašrik, maštrik - istok

medresa - opšti naziv za sve vrste srednjih i visokih škola u islamskom svijetu; islamska vjerska škola

mejdan - boj, dvoboj

mesdžid - manja muslimanska bogomoblja u kojoj nema mimbera, a obično ni minareta, mala mahalska džamija

mezar - grob, raka

mihrab - ovalno udubljenje (niša) u džamiji prema kome se muslimani licem okreću za vrijeme molitve

mualim - dječiji vjeroučitelji, nastavnik u dječijoj vjerskoj školi

muhur - pecat

muhur-sahibija - čuvar carskog pečata (veliki vezir)

mujezin ~ džamijski službenik koji poziva vjernike na molitvu

mula - naziv za visoko obrazovane ljude u islamskom svijetu; učen čovjek, teolog; počasni naziv za sudiju (kadiju) koji je, osim sudske, vršio i druge dužnosti; kadija najvišeg ranga

munara, minaret - visoki, vitki toranj uz džamiju sa kojeg mujezin poziva vjernike na molitvu

musafir - gost, putnik namjernik, svaki gost iz dragog mjesta

nahija - župa, upravna jedinica manja od kadiluka; u turskoj administraciji nahija je bila najniža redovna upravna jedinica koja ima svoju stalnu i tačno određenu teritoriju

nalbant - potkivač konja

nakšibendija - pripadnik derviškog reda nakšibendija, koji je osnovao **Behaudin** Makšibend (umro 1389)

neimar (mimar) - graditelj, arhitekt, građevinski inženjer

nišan - nadgrobni kamen na muslimanskom groblju, znak

oka - stara mjera za težinu u orijentalnom sistemu mjera, obično 1,283 kg

ojandžija - Čovjek čija je dužnost da ujutro budi narod u ramazanu, muslimanskom mjesecu posta

oputa - tanka uskukana kožna vrpca

pamuklija - gornja odjeća naložena pamukom

papučluk - prostor kod ulaznih vrata u kući ili džamiji gdje se skida i ostavlja obuća

pazar (bazar) - trg, pijaca; pijančani dani trgovanja uopšte

pehlivan - akrobata na žici ili užetu, vještak

Pehlivan stijena - teško pristupačna stijena u kanjonu Miljacke, na istočnoj periferiji Sarajeva

pendžer - prozor

prangija - mali top, mužar

ramazan - deveti mjesec islamskog kalendara; mjesec posta

rufaija - pripadnik derviškog reda rufaija

sabah - zora, jutro

sačak - isturena streha iznad zida

sandžak-veća administrativno-teritorijalna jedinica, oblast kojom je upravljao sandžak-beg

santrač - ograda; okvir

šaraj - dvor, palača

saruk - zavoj oko glave, čalma

seir, seiriti - gledati, razgledati, posmatrati

sindžir — lanac

sofa - trijem; hladnjak

subaša - nadzornik imanja, onaj koji ubire aginske i begovske prihode sa imanja

šeher-ćehaja - gradonačelnik, starješina šehera

šehid - musliman koji je junačkom smrću pao u borbi za vjeru; nevino pogubljeni; mučenik

šehitluk- groblje u kome su pokopani šehidi

šejh - pročelnik, prvak derviša, duhovni čelnik jedne tekije

šejtan - đavo, vrag

šiqte - vuneni četvrtasti dušek za sjedenje, madrac

tabija - bastion, isturena kamena utvrda sa koje pucaju topovi

tabut - mrtvački sanduk kod muslimana (bez poklopca)

tabudžija - stolar koji izrađuje mrtvačke sanduke, tabute

talaš- sitni otpaci od drveta nakon tesanja i obrade blanjom

tane - puščano zrno, metak iz vatrenog oružja

tekija - derviška zgrada u kojoj se obavljaju derviški obredi, spiritualni ceremonijali jačanja duha na putu ka intuitivnoj (gnostičkoj) spoznaji Alaha

terzija - krojač čohe, krojač uopšte

tespih - brojanica

tilsum - mađijska tajna: tajna izreka, znak; mantra; bez upotrebe tog mađijskog sredstva ne može se doći do tajne koja se krije

timar - feudalni posjed, leno koje su uživali pripadnici vojno-feudalnog staleža

trop - otpaci od grožđa, šljiva i drugog, preostali nakon prerade voća u alkoholna pića (vino, rakiju i si.)

turban - čalma, kapa oko koje je omotano tanko platno

turbe — mauzolej, natrkivena grobnica

vakuf— zadužbina, zavještanje, zaklada

vakuf-nama - isprava o osnivanju vakufa i njegovu upravljanju

valija - upravitelj pokrajine, često u značenju sandžak-beg

vekil harč — ekonom (intendent), onaj koji se brine o snabdijevanju i troškovima

vezir - najviši upravni dostojanstvenik u hijerarhiji Osmanske imperije, guverner pokrajine

zaim - posjednik velikog timara

zerdelija - vrsta voćke, rane šljive poludivlje

zildžiluk - mjesto gdje se izrađuju i prodaju predmeti od mjedi (zvona, avani, kantari i dr.); naziv jednog dijela stare sarajevske čaršije na lijevoj obali Miljacke

zulumćar - nasilnik, tiranin

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE

I RANIJA NASELJA I STARI NAZIVI

1. Zlatni do 7
2. Sakriveno blago 7
3. Kralj Dobrobić 8
4. Susjedi sokola 8
5. Graditelji saraja 9
6. Latinluk 9

II OSVAJANJE BOSNE I PRIČE O OSVAJAČIMA

7. Careve vode 11
8. Ratna varka 12
9. Osvajanje Zlatnog dola 13
10. Sultan u "šaraju" 13

III GAZIJE I ŠEHIDI

11. Fatihovi klesari 15
12. Sehitluci na Bulozima i pod Goricom 15
13. Kiraj-han 16
14. Gaziler turbe 16
15. Zindžirli Ibrahim-dede 17
16. Šehidsko turbe u Vogošći 18
17. Krkavica 18
18. Turbe Šaban-dede 19
19. Jekovac 19

IV STARE GRAĐEVINE I PRIČE O OSNIVAČIMA

20. Kozija ćuprija 21
21. Sejtanija 22
22. Šećerćehajina ćuprija pod Alifakovcem 22
23. Ćumurija ćuprija 23
24. Mošćanica 23

25. Slatke česme 24
26. Djevojačke česme 25
27. Prijeka česma 26
28. Mihrivoda 26
29. Hrvatin 26
30. Feredžuša 27
31. Česma u novoj mahali 28
32. Jusuf-pašin bunar 28
33. Isa-beg i njegove zadužbine 29
34. Magribija džamija 30
35. Nateguša 31
36. Bijela džamija 32
37. Čekrčijina džamija 32
38. Čobanija 34
39. Kečedžijina džamija 35
40. Ćebedžijska džamija 35
41. Buzadžijina džamija 36
42. Peltek Husamudinova džamija 37
43. Ojandžića džamija 37
44. Hitri Sulejmanova džamija 38
45. Pribjegija 39
46. Husrev-beg i njegove zadužbine 40
47. Begova džamija 41
48. Gradnja Begove džamije 42
49. Džamija Haseći-hatun 43
50. Hadžijska (Vekil-harčeva) džamija 43
51. Alipašina džamija 44

V RATNICI I JUNACI

52. Alija Đerzelez 45
53. Kraljević Marko i brat 50

VI TURBETA I KULTNI GROBOVI

54. Turbe sedmorice (Jedileri) 52
55. Koštrino turbe 53
56. Turbe u vinogradu 54
57. Turbe Urjan-dede 55
58. Turbe Džebar-dede 55
59. Turbe na Alifakovcu 55
60. Grob braće Celja 56
61. Grob site Nefe 57

62. Dedin grob u trnju 57
63. Merdžan Kaduna 58
64. Karačin grob 59
65. Grob žutog hafiza 59
66. Kajgusuzov grob 61
67. Grob Ali Ufake 61
68. Dječiji grob u Staroj crkvi 62

VII DOBROTVORI, POZNATE LIČNOSTI I ZANESENJACI

69. Abdi Čelebija 63
70. Deli Nisa-kaduna 64
71. Hadži Abdija 64
72. Braća Morići 65
73. Dobro je ponekad biti niko i ništa 68
74. Mišćo belukčija 69
75. Moše Danon 69
76. Hadži Derviš Halač 70
77. Kad je neko baksuz 71
78. Dugo je do jutra 72

VIII MITSKA BIĆA, MISTIČNE POJAVE I DRUGA VJEROVANJA

79. Krkleri 74
80. Derviš i šehid 74
81. Šejtani 75
82. Džini 75
83. Čudotvorni izvor 76
84. Narodni lijek 76
85. Predskazanje iz 1878 77

IX RASTANAK SA SARAJEVOM 79

REČNIK *81*

SADRŽAJ *89*

Dr VLAJKO PALAVESTRA (1927-1993) bio je naučni savetnik i rukovodilac Etnografskog odeljenja Zemaljskog muzeja u Sarajevu. Filozofski fakultet završio je u Zagrebu, doktorirao na Univerzitetu u Beogradu 1965. godine disertacijom *Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima*. Pored etnologije, narodne književnosti, kulturne antropologije, folkloristike, onomastike i toponimije, bavio se pitanjima porekla stanovništva u Bosni i Hercegovini i istorijskim izvorima narodnih predanja i legendi u dinarskim oblastima. Poslednju knjigu, pod naslovom *Historijska usmena predanja* (Sarajevo, 1991), objavio je kao uvodnu studiju za obimnu zbirku narodnih legendi, koju je na terenu sakupljao duže od trideset godina i koja je sa blizu 1000 stranica zapisa i komentara, pod naslovom *Historijska usmena predanja u Bosni i Hercegovini*, posle autorove smrti u opsadi Sarajeva, do danas ostala neobjavljena. Rukopis *Legendi iz starog Sarajeva* nalazio se u autorovoj zaostavštini. Napisan je na traženje Olimpijskog komiteta u Sarajevu 1982. godine, za popularnu publikaciju na stranim jezicima, čije izdavanje nije nastavljeno. Prvo izdanje *Legendi iz starog Sarajeva* na srpsko-hrvatskom jeziku objavljeno je tek 2000. godine u Zemunu.

ISBN 86-84149-01-7
9 788684 149017

ISBN 86-84149-02-7